

14 NUMARALI ŞER'İYYE SİCİL DEFTERİNE GÖRE VIDİN'DE İDARİ, EKONOMİK VE SOSYAL YAPI (1699-1702)

Zülfiye KOÇAK*

Öz

Şer'iyye Sicili veya Kadı Sicili olarak bilinen ve Osmanlı şehirlerinde görevli kadılar tarafından tutulan mahkeme kayıtlarını ihtiva eden defterler, bilhassa şehir tarihi çalışmalarının temel başvuru kaynaklarıdır. Bu kayıtlar sayesinde Osmanlı toplumunun sosyal, siyasal ve ekonomik yapısını ortaya koymak mümkündür. Çalışmaya konu olan 14 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicili, Bulgaristan Ulusal Kütüphanesi'nin Şark kısmında bulunmaktadır. Bu defterde daha ziyade tereke, evlenme, boşanma, nafaka takdiri, miras davaları, gayrimenkul satışları, vesayet, narh tespiti, görevli tayinleri, vergi ve mukataa konularında tutulmuş 245 belge bulunmaktadır. Ayrıca merkezden yazılan fermanlar ve emirler de bu deftere kaydedilmiştir.

Bu çalışmanın giriş kısmında Vidin'in tarihine dair kısa bir bilgi verildikten sonra çalışmaya konu olan defterin içeriğine değinilmiş ve daha sonra da özellikle XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Batı seferleri için oldukça önemli bir yerde bulunan ve yüzyılın başlarından itibaren "*darü'l-cihad ve'l-mücahidin*" olarak anılan Vidin'de 1699-1702 tarihleri arasında tutulmuş mahkeme kayıtlarına dayanarak, şehrin idari, ekonomik ve sosyal hayatı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vidin, Şer'iyye Sicili, Kadı, Sosyal Hayat, Mahkeme.

ADMINISTRATIVE, ECONOMIC AND SOCIAL STRUCTURE AT VIDIN ACCORDING TO SHARIA REGISTRY NUMBERED 14 (1699-1702)

Abstract

The records known as Sharia Register or Kadi Register kept by the Kadis include court records and they are fundamental reference guides for city history studies. It is possible to put forth the social, political and economic structure of the Ottoman society with the help of these records. The main resources of our study, the Sharia Registry of Vidin Numbered 14, exist at Oriental Department of National Library of Bulgaria. There are a total of 245 documents in this registry on the issues ranging from inheritance, marriage, divorce, alimony appointment, real estate sales, custody, price fixing, officer

Makale Gönderim Tarihi:10.10.2018, Kabul Tarihi: 24.12.2018

Doi: 10.26791/sarkiat.484762

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, zkocak@beu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-1352-9849

appointments, tax collection, mukataa records etc. In addition, the edicts and orders issued from the capital have also been recorded in these records.

At the beginning of this study, a brief history of Vidin is presented. Afterwards the administrative, economic and social life of Vidin, which had an important position for the eastern campaigns of the Ottoman Empire and also called as “*dar al-jihad wa-l-mujahidin*” since early stages of the century, is introduced with regard to the court records kept between the dates from 1699 to 1702.

Keywords: Vidin, Sharia Registries, Kadi (Muslim Judge), Social Life, Court.

GİRİŞ

Günümüzde Bulgaristan’ın kuzeybatısında yer alan Vidin, M.Ö. I. yüzyılda Romalılar tarafından kurulmuş ve sonradan Bulgarlar tarafından bir kale şehri mahiyetine büründürülmüştü.¹ Vidin serhad şehri olması nedeniyle tarihi süreçte sürekli el değiştirmiş ve XIII. yüzyılın başlarında bağımsız Bulgar Prensligi’nin merkezi haline gelmişti.² 1360 yılında Bulgar Çarı Aleksandır’ın, Bulgaristan idaresini iki oğlu arasında paylaşmasıyla Vidin merkezli batı topraklar İvan Sratsimir’e, Trnova merkezli doğu topraklar da İvan Şişman’a verilmişti. İvan Sratsimir, babasının ölümünden sonra 1371 yılında bağımsızlığını ilan ederek Vidin Bulgar Çarlığı’nı kurmuş ve bu çarlık 1396 yılına kadar varlığını sürdürmüştü.³ Vidin Bulgar Prensligi ve Vidin Bulgar Çarlığı dönemlerinde Vidin, önemli bir liman ve ticaret merkezidi.⁴

1388 yılında Vidin Çarlığı’nın Osmanlı vasallığını kabul etmesi ve 1396 yılındaki Niğbolu Savaşı’ndan sonra, Sratsimir’in hâkimiyetindeki bölgenin ele geçirilmesiyle Vidin, Rumeli Eyaleti’ne bağlı bir sancak durumuna getirilmişti.⁵ Bu tarihten sonra Vidin’in coğrafi konumundan istifade edilerek Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki

¹ William V. Herbert, *The Chronicles of a Virgin Fortress Being Some Unrecorded Chapters of Turkish and Bulgarian History*, Osgood, McIlvaine & Co. London 1896, p. 2.

² *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Alexander P. Kazhdan (ed.), Oxford 1991, Vol. 3, p. 2166; Ayşe Kayapınar, “Ortaçağ ve Osmanlı Döneminde Vidin”, *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 68; Hakan Karagöz, “Venedik (1716) ve Habsburg (1716-1717) Seferlerinde Vidin Şehrinin Askeri ve Lojistik Önemi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 30, S. 2, s. 84.

³ Ayşe Kayapınar, “İki Balkan Şehri Trnova ve Vidin’de Türkler (Bulgar Çarlığından Osmanlı İmparatorluğuna)”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 9, s. 118-119; Hakan Karagöz, “Kuruluşundan Osmanlı Hâkimiyetine Bir Serhad Şehri: Vidin”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, S. 68 (Şehir Yazıları II), s. 183.

⁴ Nagehan Üstündağ, “Osmanlı’da “Şehir” ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayanlar: Vidin ve Ruscuk Örneği (18. Yüzyıl)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 2 (Bahar 2005), s. 161.

⁵ Kayapınar, “İki Balkan Şehri Trnova ve Vidin”, s. 119; Sadık Müfit Bilge, “Macaristan’da Osmanlı Hâkimiyetinin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 11 (Ankara 2000), s. 65; Rossitsa Gradeva, “Between Hinterland and Frontier: Ottoman Vidin, Fifteenth to Eighteenth Centuries”, https://www.academia.edu/241051/Between_Hinterland_and_Frontier_Ottoman_Vidin_Fifteenth_to_Eighteenth_Centuries, 20.12.2017, s. 331; Machiel Kiel, “Vidin”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIII, s. 104; *The Oxford Dictionary*, s. 2166; Ayrıca Osmanlı Devleti’nin Bulgaristan’a hakim olma süreci hakkında detaylı bilgi için bkz. Ayşe Kayapınar, “Bulgaristan’da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması: Dönemlendirme Sorunu ve İskân”, *Türk Tarihinde Balkanlar I*, Zeynep İskefyeli ve dğr. (ed.), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya 2013, s. 313-333; Ayşe Kayapınar, “Bulgaristan’da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması”, *Yeni Türkiye Rumeli- Balkanlar Özel Sayısı 1*, S. 66, s. 619-635.

siyasi ve askeri durumu güçlendirilmiş,⁶ ancak 1521 yılında Belgrad ve 1550 yılında Temeşvar'ın alınması zamanla Vidin'in coğrafi öneminin azalmasına neden olmuştur.⁷

II. Viyana Kuşatması'ndan sonra Osmanlı Devleti'ne karşı sürdürülen muharebelerde Vidin, birkaç defa Habsburglar ile Osmanlılar arasında el değiştirmiş ve 1699 Karlofça Antlaşması ile Tuna ve Sava nehirleri iki ülke arasında sınır kabul edilmiştir.⁸ 1718 Pasarofça Antlaşması ile Vidin Sancağı'nın kuzeybatı kesimi ve bütün Kuzey Sırbistan Osmanlı idaresinden Habsburg idaresine geçmişti. Aynı yıl Oltenia bölgesi de kaybedilince Vidin'in stratejik önemi yeniden artmıştı. Bu süreçte Habsburglar'la mücadeleler devam etmiş, Vidin gücünü göstererek ayakta kalmayı başarmıştı. 1739 Belgrad Antlaşması ile Tuna savunma hattı yeniden kurulmuş olsa da Osmanlı-Habsburg mücadeleleri XVIII. yüzyıl boyunca devam etmişti. Bu mücadelelerde Vidin Osmanlılar açısından birinci derece serhad şehri olma özelliğini korumuş ve bu yüzyılın ilk yarısından itibaren "*darü'l-cihad ve'l-mücahidin*" olarak anılmıştı.⁹ Vidin şehrine dair bu kısa tarihi izahattan sonra çalışmanın esasını teşkil eden 14 Numaralı Vidin Şer'iyeye Sicili hakkında bilgi verilecek ardından bu sicilde yer alan kayıtlar ışığında şehrin idarî, ekonomik ve sosyal yapısına dair yapılan bazı tespitler farklı alt başlıklar halinde incelenecektir.

1. 14 Numaralı Vidin Şer'iyeye Sicili'nin Tanıtılması

14 Numaralı Vidin Şer'iyeye Sicili dokuz sayfası boş toplam doksan sekiz sayfa yani kırk dokuz varaktan ibarettir. Sonradan verildiği anlaşılan numaralar sayfalara değil varaklara verilmiş, boş varaklar ile ilk ve son varaklara numara konulmamıştır. Bu durum muhtemelen ciltlenme esnasında açıkta kalmış başka defter sayfalarının 14 numaralı deftere eklenmesinden kaynaklanmaktadır. Zira defterin ilk belgesi 1 Rebiülevvel 1069 (26 Kasım 1658) tarihli olup bu tarihe ait başka hiçbir kayıt mevcut değildir. Defterin ikinci belgesi 1 Recep 1111 (23 Aralık 1699), son belgesi ise Şaban 1113 (Ocak 1702) tarihlidir. Defterin numara verilmiş ilk sayfasında *Vidin mahkemesi sicilâtı istilây-ı küffarda Vidin kal'asında bulunub bi'l-küllîye zayı' olmağla sevâben iş bu vakfiye-i ma'mûl bahayı bu mahalle kayd eyledim lâzım oldukda mürâca'at oluna deyü kasrı dâhi du'a-i hayırla yâd buyuralar. El-kadı El-Hac Hüseyin el-kadı-i Budin* şeklinde kaydedilen ifadeden bu tarihten önceki sicil defterlerinin mevcut olmadığını öğrenmekteyiz. Ancak bu ifade, çalışmaya konu olan defterin Vidin'e ait ilk defter olduğu anlamına gelmemektedir. Zira 1 Rebiülevvel 1110 ile 7 Cemaziyelevvel 1111 (7 Eylül 1698-27 Ağustos 1699) tarih aralıklarındaki mahkeme kayıtlarını içeren 13 Numaralı Vidin Şer'iyeye Sicili, Hava Selçuk tarafından incelenmiştir.¹⁰ Bizim çalışmamıza konu olan defter ise bu defteri takiben tutulmuştur.

14 Numaralı deftere kaydedilen konular, çoğunlukla ekonomik, sosyal ve idari meselelerle alakalıdır. Defterde bulunan 245 kayıttan 166 tanesi yani %68'i ekonomik, 48 tanesi yani %20'si sosyal, 23 tanesi yani %9'u idari ve 8 tanesi yani %3'ü ise diğer

⁶ Karagöz, "Vidin Şehrinin Askeri ve Lojistik Önemi", s. 84.

⁷ Kayapınar, "İki Balkan Şehri Trnova ve Vidin", s. 124-125; Gradeva, "Ottoman Vidin, Fifteenth to Eigteenth Centuries", p. 331.

⁸ Karagöz, "Vidin Şehrinin Askeri ve Lojistik Önemi", s. 86; Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *Bal-Tam Türklük Bilgisi III*, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları, Prizen 2005, s. 24; Kiel, "Vidin", s. 105.

⁹ Hava Selçuk, *Tuna Boyunda Bir Osmanlı Kenti Vidin (XIX Yüzyıl)*, Çizgi Kitapevi, Konya 2013, s. 28; Kiel, "Vidin", s. 105.

¹⁰ Hava Selçuk "Vidin'de Toplumsal Hayat: 13 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre (1698-1699)", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 14, s. 27-46.

konularla alakalıdır. Belgelerin konularına göre dağılımı ise şu şekildedir; görevli tayini: 18, kale: 5, tereke: 38, alacak-verecek: 15, satışlar: 34, vasilik: 6, gasp: 13, hırsızlık: 1, evlenme-boşanma: 4, esnaf-narh: 13, halkın şikâyetleri: 4, vakıf: 9, vergiler: 18, mukataalar: 7, zahire-mühimmat nakli: 9, menzil-ulak-elçilik hükümleri: 32, hüsn-ü hâl tespiti: 5, köle: 4, gayrimüslimler: 2 ve diğer konular: 8. Ayrıca defter belgelerinin %13'ü sadece gayrimüslimlere, %11'i ise Müslüman ve gayrimüslimlere ait konularla ilgili olup geri kalanı Müslümanlarla ilgilidir.

2. İdari Yapı

Vidin, Osmanlı idari ve askeri sisteminde hem sancak merkezi hem de nahiye merkezi olduğundan şehre çok sayıda Osmanlı askeri ve idari memuru yerleşmişti. Bunun yanı sıra Tuna Nehri üzerinde bulunması sebebiyle sunduğu ticari ve ekonomik imkânlar burayı hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler için bir cazibe merkezi haline getirmişti.¹¹ Bu nedenlerden dolayı Vidin'de yoğun bir yerleşim söz konusudur. 1699-1702 yılları arasında mahkeme kayıtlarına göre şehirde; Debbağhane, Mezid Bey, Boyar, Bedreddin, Orta Tuna, Çavuş, Şeyh Ahmet, Çeribaşı, Karaman, Şeyh Mustafa, Süleyman Çavuş, Beşir Hevace (Hoca Beşir), El-Hac Ferruh, İslâm Çavuş, Debbağ Pervane, Câmi-i Cedid, Çoban Bey, Tekke, Ali Tufan ve Pop Nikola mahalleleri bulunmaktaydı. Ayrıca *Vidin Varoşu* olarak geçen ve genellikle gayrimüslimlerin yaşadığı anlaşılan fakat mahalle isimleri yazılmayan bir bölge bulunmaktaydı.

25 Ekim 1699 tarihli kayıta, *Vidin Kadısı Mustafa gayet-i şehri atiden ref' ve yeri kadiasker-i sâbık ruznamçesinden mestur ve mukayyed olub muvakkidi ve sezevâr-ı ikram ve lâyıık-ı ihsan olan Mevlana El-Hac Hüseyin dâilerine ibkâ olunub sene-i mezbûre Recebü'l-ferdin guresinden tevcih-i sâbık üzere İşferlik ilhakıyla müddet-i örfiyesi tamamına değin mutassarıf olmak ricasına ba'del-arz sadaka buyruldu* şeklinde kayıtlara geçen ifadedden Vidin'e 29 Aralık 1699 tarihinde Mevlana El-Hac Hüseyin'in kadı olarak atandığı anlaşılmaktadır.¹² Bir başka kayıta El-Hac Hüseyin'in, *yevmi 400 akçe ile Vardar Yenicesi Kazası'ndan iki ay kasr-ı yedle altmış iki ay infisal ve elli dört ay âsitanesi olub müstehâk-ı inayet-i şehriyari ve şayeste-i riayet-i tacdarî olduğu* belirtilmiş ve İşferlik ile birlikte günlük 400 akçeden fazla vazifeyle Vidin kadısı olarak atandığı kaydedilmişti.¹³ Yine aynı sayfada fakat Arapça tutulmuş kayıta El-Hac Hüseyin'in 29 Aralık 1699 tarihinde Vidin'de görevine başladığı, bu tarihten itibaren mahkeme kayıtlarını, emir ve berat suretlerini, vakıflarla ilgili işleri çalışmaya konu olan 14 numaralı deftere kaydedeceği belirtilmişti.¹⁴ El-Hac Hüseyin'in bir yıllık görev süresi bittiğinde 1 Receb 1112 (12 Aralık 1700) tarihinde Vidin'e Üveys bin Hamza kadı olarak atanmıştı.¹⁵ Üveys bin Hamza, görev sırasında 3 aylık zamm almış ve görev süresi Ramazan ayının sonuna kadar uzatılmıştı. Bu sürenin 3 ay uzatıldığı kendisine Rumeli Kazaskeri Es-Seyyid Ali Efendi tarafından bildirilmiş ve üç aylık zamm ile birlikte görev süresinin 1113 yılı Ramazan ayının sonuna kadar (28 Şubat 1702) devam edeceği belirtilmişti.¹⁶ Bir önceki kadı Hüseyin Efendi'nin ve Üveys bin Hamza'nın görev süreleri bir yıl idi ancak Üveys bin Hamza'nın görevi 3 ay uzatıldığından bu kişi Vidin'de 15 ay görev yapmıştı. Bu durumda Vidin kadısının normal görev süresinin bir yıl, aldığı ücretin 400 akçeden fazla olduğunu söyleyebiliriz.

¹¹ Kayapınar, "Ortaçağ ve Osmanlı Döneminde Vidin", s. 86.

¹² Oriental Department of National Library of Bulgaria (NLB), Vidin S 14, vk. 1/3.

¹³ Vidin S 14, vk. 1/2.

¹⁴ Vidin S 14, vk. 1/1.

¹⁵ Vidin S 14, vk. 12/4.

¹⁶ Vidin S 14, vk. 12/5.

29 Aralık 1699 tarihinde Vidin Kadısı El-Hac Hüseyin'e askeri kassamlık görevi de verilmişti. Bu görev kendisine Rumeli Kazaskeri Es-Seyyid Ali tarafından bildirilmiş ve Vidin'de ölen askerlerin muhallefatını tahrir ve şer'iyat esaslarına göre taksim etmesi istenmişti.¹⁷ Vidin gümrüğü mukataası emniyeti ise Vidin Nazırı Süleyman Ağa'ya, 1700 yılı Mart ayı başında verilmişti.¹⁸ Süleyman Ağa'ya ayrıca aynı tarihten başlamak üzere Vidin Hassı Mukataası, 9.500 kuruşa iltizam olarak verilmişti.¹⁹ Vidin'de bulunan Harameyn-i Şerifeyn vakıfları mütevellisinin ölmesi üzerine Dârüssaâde Ağası El-Hac Ali Ağa'nın önerisiyle bu göreve 10 Nisan 1700 tarihinde Mehmed bin İbrahim getirilmişti.²⁰ 30 Ekim 1698 tarihinde Perveze Palankası'nda bulunan camiye, palanganın tamirine memur olan Ali'nin ricasıyla günlük sekiz akçe imamet ve yedi akçe hitabet vazifesiyle Salih Halife atanmıştı.²¹ Şubat 1700 tarihinden bir yıl tamamına kadar Vidin İhzarıyesi, Kapucu Mustafa Receb'e verilmişti.²²

Türk-İslâm şehirlerinin hâkim silüetinden olan kale, kurumlaşmanın ifadesi olup askeri, dini ve iktisadî yönlerden önemli bir idari birimdir.²³ İncelenen defterde Vidin Kalesi ile ilgili üç,²⁴ Belgradcık Kalesi ile ilgili bir ve bu iki kalenin de içinde bulunduğu diğer kalelerle ilgili bir kayıt bulunmaktadır.²⁵ Bunlardan ilki defterin başındaki numaralı sayfada olup, Vidin Kalesi'ne ihraç olunan 25 mustahfızın isimlerini içermektedir.²⁶ Bu isimler: Ali Tabak, Mustafa, Kara Hüseyin, Berber İbrahim, Terzi Mehmed, Tiryaki Hüseyin, Şaban, Mustafa, Diğer Mustafa, Yaya Recep, Kara Mehmed, Berber Bekir, Süleyman, Pojane Hüseyin, Mustafa, Nasuh, İsmail, Berber Hasan, Ahmed Mişo, Berber Usta Ömer, Salih, Dellal Cafer, Mustafa, Hırvat Ali ve Hasan Berber'dir. Vidin Kalesi'ne ait ikinci belge defterin 41. sayfasında tarihsiz olarak kayıtlıdır. Bu kayıt şu şekildedir; Vidin Kalesi'nde olan mustahfız taifesi: 104; farisan taifesi: 50; gureban taifesi: 18; topcıyan taifesi: 11; ihracı bâ fermân-ı âli an cemaat-i farisan: 25/yevmiyeleri 375; ihracı bâ fermân-ı âli an cemaat-i mustahfızan: 25/yevmiyeleri 250; ihracı bâ fermân-ı âli an cemaat-i gureban neferan 20/yevmiyeleri 307.²⁷

Belgradcık Kalesi için de şunlar kayda geçmişti; mustahfızan: 50; farisan: 20; gureban: 30; ihracı bâ fermân-ı âli an gureban neferan: 10; ihracı bâ fermân-ı âli an mustahfızan neferan: 10/yevmiye 300.²⁸

3. Ekonomik Yapı

Toplumun bütün üretim, tüketim faaliyetleri ve bu faaliyetlerin şehrin ekonomik yapısına etkileri farklı sekiz başlık altında değerlendirilmiştir.

3.1. Narh Uygulaması ve Esnaf Teşkilatı

Kamu yararı gereği, temel ihtiyaçları karşılayan mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarına doğrudan müdahale edilerek belirli sınırları aşmasının önlenmesi maksadıyla resmî

¹⁷ Vidin S 14, vk. 1/10.

¹⁸ Vidin S 14, vk. 4/4.

¹⁹ Vidin S 14, vk. 5/1.

²⁰ Vidin S 14, vk. 6/5.

²¹ Vidin S 14, vk. 4/5.

²² Vidin S 14, vk. 9/9.

²³ Mahir Aydın, *Vidin Kalesi Tuna Boyu'ndaki İnci*, Ötüken Yayınları, Ankara 2015.

²⁴ Vidin S 14/defterin ilk numaralı sayfası/hüküm 1; Vidin S 14, vk. 41/2; Vidin S 14, vk. 17/1.

²⁵ Vidin S 14, vk. 41/4.

²⁶ Vidin S 14, vk. Defterin ilk numaralı sayfası/hüküm 1.

²⁷ Vidin S 14, vk. 41/2.

²⁸ Vidin S 14, vk. 41/3.

tavan fiyat belirlenmesine narh denilmekteydi.²⁹ Osmanlı Devleti'nde savaş, kıtlık, çekirge istilası, sel, ablukalar, şiddetli kışlar ve para tağşişi gibi olağan üstü dönemlerde narh listeleri yenilenirdi.³⁰

Vidin'de çeşitli zamanlarda birtakım ürünlere narh verilmesi, bazı ürün ve eşya fiyatlarının mahkemede kayıt altına alınması muhtemelen bu konuda ortaya çıkabilecek herhangi bir sorun karşısında muhtesibin esas alacağı standartları belirlemek ve bu standartlara göre suç işleyenleri tespit etmek amaçlıydı. Kayıtlara geçen narh belgelerine, sadece ürünlerin fiyatları yazılmamış aynı zamanda bu ürünlerin ölçü ve kalitesine dair bilgiler verilmiş, ürünü üreten esnafın isimleri de kaydedilmişti.

Vidin'de 23 Aralık 1699 tarihinde ekmeğe narh verilmişti. Bu belgede *guruş 160 akçeye olmak üzere verilen narhdır* ifadesinden sonra şehirde ikisi Ermeni olan sekiz ekmekçi esnafının isimleri yazılmıştı. Bu kişiler: Topal Serkis Ermeni, Yovaniş, Çvetko, Milenko, İstapan, İstanko, İstanişa ve Ermeni Aleksî idi. Bu tarihte Vidin'de 130 dirhem³¹ ekmek 1 akçeydi. Bunun yanında kaba simidin 60, yağlı simidin 40 dirhem olduğu kaydedilmişti. Dakik'in bir kıyyesi³² ise 22 akçeydi.³³ Ekmekçilerle ilgili bir diğer kayıt 18 Temmuz 1700 tarihinde kayıtlara geçmişti. Bu kayıta ekmeğin 180, simidin 75/90, yağlı kahinin 50/60 dirhem olduğu belirtilmişti. 1699 yılından 1700 yılına kadar ekmekçi taifesi bir kişi azalmış ve bu işi yapanların üçü aynı kalarak diğerleri değişmişti. 1700 yılında şehirdeki ekmekçiler: Milenko, Topal Ermeni, Aleksî, İvan zimmî, Nikola, İstevko ve Şah Bedinzade Kara Mahmud idi. 1699 yılında tamamen zimmîlerden oluşan bu taifeye 1700 yılında bir Müslüman dâhil olmuştu. Aynı kayıta bütün ekmekçilerin kendi rızalarıyla Aleksî'yi baş nasb seçtikleri de not edilmişti.³⁴

23 Aralık 1699 tarihli kayıta ekmekçilerden sonra tamamı Müslümanlardan oluşan 16 kişilik kasap taifesi yazılmıştır. Kasapların Müslümanlardan oluşması muhtemelen İslâmî usullere göre kesim yapılmasını sağlamak amaçlıdır. Vidin'deki kasaplar: Ömer Beşe, Kara Halil Beşe, Türkman Oğlu Mehmed Beşe, El-Hac Ali, Tırsinekli Sinan Beşe, Kasap Ömer, Gureban Mehmed Beşe, Mustafa Beşe, Hacı Yusuf, Kara Ahmed Beşe, Pirioglu Hüseyin Beşe, İbrahim Çelebi, Şah Bedinzade Mustafa Beşe, Nişli Ahmed Beşe, Hacı Ceddezade Hüseyin Beşe, Veli Mustafa Beşe idi. Şehirde bu tarihte koyun ve kuzu etinin bir kıyyesi 10, keçi ve oğlak etinin 8, sığır etininki ise 6 akçeydi.³⁵ 18 Temmuz 1700 tarihinde kasap taifesi dördü zimmî olmak üzere 15 kişiden

²⁹ Cengiz Kallek, "Narh", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, s. 387.

³⁰ Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları Seçme Eserler I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 10-11; Mehmet Demirtaş, *Osmanlıda Fırıncılık (XVII. Yüzyıl) İstanbul Örneği*, Atıf Yayınevi, Ankara 2014, s. 39.

³¹ Walther Hinz, dirhem (1 kırat 0,195 gram hesabıyla) 3,125 gram, Halil İncalcık ise (1 kırat 200 mg. hesabıyla) 16 kırat yani yaklaşık 3,2 gram olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bkz. Walther Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, Acar Sevim (çev.), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990, s. 4; Halil İncalcık, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine bir Tetkik Münasebetiyle", *Bellekten*, C. XV, S. 60, s. 677.

³² Kıyye, 400 dirheme eşit 1,282 kg Osmanlı ağırlık birimidir. Bkz. Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, s. 30; Kıyye, Osmanlı ölçü sisteminde okka yerine kullanılan bir ölçü birimi olup standart Osmanlı okkası 1,282945 kg idi. Bkz. Halil İncalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600*, Ruşen Sezer (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 253.

³³ Vidin S 14, vk. 10/1.

³⁴ Vidin S 14, vk. 44/1; Gayrimüslim esnafın Osmanlıdaki durumları hakkında bkz. Mehmet Demirtaş, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010, s. 55-61.

³⁵ Vidin S 14, vk. 10/2.

oluşmaktaydı. Bu kişiler: Ceddezade Hüseyin Beşe, Kara Ahmed Beşe, Ahmed Beşe, Arabzade Mustafa Beşe ve kardeşi Mehmed Beşe, El-Hac Ali, Çatlı Ahmed, Topçu Ömer Beşe, Topçu Mustafa Beşe, Topçu Kara Ahmed ve İvaz, Taşko? zîmmi ve Todori, Yovan ve İliya idi. 1700 yılında ise koyun etinin bir kıyyesi 8-10, keçi etinin 6 akçe iken koyun yağı 1 pare, sığır yağı 3 pare üzerinden işlem görmekteydi.³⁶

Kasap taifesinin ardından Todor, Kosta, Goriçe, Vılço ve Dimitri'den oluşan mumcu taifesi kaydedilmişti. Bu tarihte halis mumun bir kıyyesi 32 akçe iken,³⁷ normal mumun kıyyesi 7-8 pareydi.³⁸

Vidin'de bakkal taifesinden El-Hac Mehmed, İbrahim Beşe, Hüseyin Beşe'nin isimleri yazılmış bunlardan başka bakkalcı olduğu da *ve gayrihim* ifadesiyle belirtilmişti. Aynı belgeye Vidin'de bakkallarda satılan bazı ürünlerin fiyatları kaydedilmişti. Bu ürünlerin birer kıyyesinin fiyatları şöyleydi: sade tereyağı 40, bal 16, peynir 12, pirinç 160, bürülce 4, mercimek 4, zeytinyağı 48, tuz 3, soğan 4, nohut 12, sirke 6, katran 16, siyah üzüm 6, siyah kuru erik 9 akçe iken buğday 6, ceviz helvası 5, kestane 3, Filibe pirinci³⁹ 100 pareydi.⁴⁰ 9 Temmuz 1700 tarihli belgede de bazı ürünlerin fiyatları kayıtlıdır. Bu ürünler ve fiyatları şöyleydi; taze sebze 6, koyun eti 10, kuzu eti 8, sığır eti 5 ve katran 12 akçedir. Her ne kadar ürünlerin ağırlıkları yazılmamışsa da defterdeki diğer kayıtlar göz önüne alındığında bu değerlerin bir kıyyenin karşılığını ifade ettikleri düşünülmektedir. Aynı kayıta ağırlıkları belirtilen bazı ürünler de kayıtlıydı. Bunlardan taze soğan ve ıspanağın kıyyesi 2, süt ve yoğurdun 2, sirkenin 4, taze sarımsağın ve kuru soğanın 3, sığır eti ve taze peynirin 5, tuzlu peynirin ise 7 akçeydi.⁴¹

Bakkal taifesinden sonra nalbant taifesi hakkında kayıt düşülmüştür. Bu bilgiler karışık ve bazılarının üstü çizildiğinden anlaşılabilir durumdadır. *...nal 300 dirhem gelmek üzere Çingana 32 nalband 40 akçeye bey edeler balada zikr olunduğu üzere gurus 160 akçe, beher pare dörder akçedir* şeklinde bir ifade mevcuttur.⁴²

10 Temmuz 1700 tarihli belgede Moruna balığının bir kıyyesinin 6 akçe, sair diğer balıkların bir kıyyesinin 1 pare olduğu kayıtlıdır. Balıkçı taifesine dair bilginin hemen sonrasında çeşitli ürünler ve fiyatları kayıtlıdır. Bu ürünler ve değerleri şöyleydi: yüz dirhem taze soğan 1, yüz elli dirhem taze sarımsak 1, bir kıyye süt ve yoğurt 2, bir kıyye taze peynir 6, iki yüz dirhem sarımsak 1, bir kıyye zeytinyağı 40, iki kıyye kabak 1, sekiz kıyye hıyar 1 akçeydi.⁴³ Vidin'de birçok ürün ile ilgili fiyat tespitinde bulunulması halkın çıkarları için oldukça önemli olmalıydı. Zira yapılmış olan bu fiyat düzenlemeleri esnafın keyfi uygulamalarını engellemiş, böylece maddi imkânları sınırlı olan yoksul halk korunmuştur.

3.2. Vergiler

Vidin'de yaşayan halktan alınan vergilerden biri cizye vergisiydi. İncelenen defterde bu vergiye dair merkezden gönderilen oldukça fazla kayıt bulunmaktadır. Bunun nedeni devletin en önemli gelir kaleminden olan cizye vergisinin düzenli toplanarak merkeze

³⁶ Vidin S 14, vk. 44/2; İncelenen dönemde şehirde her pare dört akçeydi. Bkz. Vidin S 14, vk. 10/4; Vidin S 14, vk. 44/4; Vidin S 14, vk. 44/5.

³⁷ Vidin S 14, vk. 10/3.

³⁸ Vidin S 14, vk. 44/3.

³⁹ Diğerlerinde ölçü birimi kıyye iken bu belgedeki hem sade hem de Filibe pirinci için kile yazılmıştır. Bir kile pirinçte sadece 10 okka yani 12,828 kg idi. Bkz. Hınz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, s. 51.

⁴⁰ Vidin S 14, vk. 10/3.

⁴¹ Vidin S 14, vk. 44/4; Vidin S 14, vk. 44/5.

⁴² Vidin S 14, vk. 10/5.

⁴³ Vidin S 14, vk. 10/6.

ulaştırılmasını sağlamak ve çıkabilecek olası aksaklıkları engellemektir. Vidin’de cizye konusunda Hanefî mezhebi fihkî esas alınmış, buna göre; fakirden 12 dirhem bedeli 1 dinar, orta halliden 24 dirhem bedeli 2 dinar ve zenginden 48 dirhem bedeli 4 dinar hesabı üzerinden tahsil edilmişti.⁴⁴ Vidin’de cizye toplama uygulaması 1691 yılında Köprülü Mustafa Paşa döneminde yapılan cizye reformuyla örtüşmektedir.⁴⁵ Zira 3 Ekim 1699 tarihli kayıta cizye toplayacak kişinin maişet ve muhasebe ücretini reayadan almayacağı, ücretlerin cizye tesliminde mirî tarafından ödeneceği açıkça belirtilmişti.⁴⁶

Osmanlı Devleti genelinde uygulanan cizye toplama şekli 1111 (1699-1700) yılına gelindiğinde Vidin’de farklı bir hal almıştı. Yapılan değişikliğin nedeni belgelere *Vidin serhad olub istila-i kefereden mallarına za’af gelüp* şeklinde yansımış ve sancaktaki zimmîlerin daha önce her 100 cizye kâğıdından 10’nunun â‘lâ, 70’inin evsât ve 20’sinin ednâ hesabı üzerinden ödedikleri verginin⁴⁷ padişah fermanıyla 1111 (1699-1700) yılı için *ednâ viregelenlere tahmil* edildiği ifade edilmişti. Bu karara göre her bir cizye neferinden ednâ itibarıyla 1 cedit eşrefî altın alınacaktı.⁴⁸ Aynı yıl için Vidin’deki Kıptiyan cizyelerini toplama işi, Kassabbaşı Mehmed’e verilmiş ve Müslümanlardan 660 akçe bedel-i maktu, kefereden 730 akçe hesabı üzerinden cizye tahsil edip bu işe kimseyi karıştırmaması tembih edilmişti.⁴⁹ 1112 (1700-1701) yılı Kıptiyan cizyelerini toplama işi ise Beşliyan Ağası Mehmed’e verilmiş ve bir önceki yıl hesabına göre toplaması istenmişti.⁵⁰ 1113 (1701-1702) yılı için Kıptiyan cizyesini toplama işi ise aynı şartlarla Belgrad Hazinesi Defterdarı Abdullah’a verilmiş ve daha önceki yıllarda Zilhicce ayının yirmisinde toplanan verginin bu yıl Recep ayının birinde toplanmasına karar verilmişti.⁵¹ Vidin’de yaşayan ehl-i zimmetin cizye vergisini ednâ hesabı üzerinden ödemeleri 1800 yıllarına kadar genel olarak devam etmişti.⁵² Ancak 29 Ocak 1702 tarihli belgede, 1114 (1702-1703) senesi için Vidin, Fethü’l-İslâm, İsfelrik, Bolonya, Yanya ve Timok’dan cizye vergisinin ednâ ve evsât hesabından, ednâ olandan 1 cedit eşrefî altın, evsâtan 2 cedit eşrefî altın olarak talep edileceği kayıtlıdır.⁵³ Bu kayıttan anlaşıldığı kadarıyla adı geçen bölgelerde cizye toplama usulleri her zaman aynı kalmamış, yıllara göre farklı uygulamalar şeklinde devam etmişti.

Vidin’de alınan bir diğer vergi de koyunlardan ve keçilerden alınan âdet-i âğnâm vergisiydi. Âğnâm resmi, Osmanlı Devleti’nde genellikle iki baştan 1 akçe hesabı üzerinden alınmış ve hesaplanmasında kuzulu koyun kuzusuyla, oğlaklı keçi oğlağıyla beraber sayılıp oğlaktan ve kuzudan ayrıca alınmamıştır.⁵⁴ Vidin ve çevresinde yapılan geniş çaplı hayvancılık faaliyetlerinden dolayı halktan *resm-i ganem*, *adet-i gulamiye* ve *resm-i ağıl* adıyla vergiler alınmıştı. Vidin, Semendire ve Alacahisar sancakları Rumeli âdet-i âğnâm kalemine dâhildi. 10 Ocak 1700 tarihinde adı geçen sancaklarda her baş koyundan 1 akçe resm-i ganem, her 100 koyundan 25 akçe adet-i gulamiye ve her 300 koyundan 5 akçe ağıl resmi alınmış, 150 adede kadar hayvan besleyen sadat-ı kiram ile

⁴⁴ Vidin S 14, vk. 4/1.

⁴⁵ Reform ayrıntıları için bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil Metin (1066-1116/1656-1704)*, Abdülkadir Özcan (haz.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 387.

⁴⁶ Vidin S 14, vk. 4/1.

⁴⁷ Vidin S 14, vk. 27/2.

⁴⁸ Vidin S 14, vk. 4/1.

⁴⁹ Vidin S 14, vk. 3/1.

⁵⁰ Vidin S 14, vk. 27/1.

⁵¹ Vidin S 14, vk. 41/1.

⁵² Selçuk “Vidin’de Toplumsal Hayat”, s. 35.

⁵³ Vidin S 14, vk. 33/1.

⁵⁴ Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 5, s. 485-486.

sefere giden askerlerden alınmamıştı.⁵⁵ Aynı yıl âdet-i âğnâm vergisini tahsile memur Küçük Hüseyin merkeze yazdığı arzuhalde vergi tahsili sırasında bazı kişilerin *biz kal'a neferatıyız deyu* ellerinde bulunan ferman dolayısıyla vergi vermede inat ettiklerini bildirmişti. Bunun üzerine merkezden kadılara hüküm yazılarak durumu dikkatlice takip etmeleri çıkan aksiliği gidermeleri istenmişti.⁵⁶

6 Mart 1701 tarihinde Arabzade Süleyman merkeze arzuhal sunup 1112 (1700-1701) senesi için Vidin ve tevabi Âdet-i âğnâm Mukataası'nın kendisine verilmesini istemişti. Bu istek üzerine Hazine-i Âmire'deki Haslar Mukataası Defterleri'ne bakılmış ve bu mukataanın geçen dönemde Küçük Hüseyin'e 1200 kuruşa verildiği anlaşıldıktan sonra aynı şartlarla Süleyman'a verilmesine karar verilmişti. 1112 (1700-1701) senesi için de 1111 (1699-1700) senesi oranları geçerli olmuş, ancak her piyade neferin elinde ne kadar âğnâm olursa 25 adede kadar olandan alınmayıp bundan fazlası için alınması, bir yerde âdet-i âğnâm verip kışlak için başka yere gidenlerden yeniden alınmaması, haremeyn-i şerife'nin evkâfı ve dârüssaâde ağası nezaretinde olan vakıf köylerinde sakin olan reayadan da vakıf zabıtlarınca her birinden 1 akçe şeklinde alınması kararlaştırılmıştı.⁵⁷ Arabzade Süleyman da tıpkı selefi Küçük Hüseyin gibi vergi tahsilinde sorun yaşayarak merkeze arzuhalde bulunmuştu. Arabzade Süleyman, vergi tahsili sırasında Müslüman ve kefare taifesinden bazı kişilerin vergiyi ödememek için koyunlarını dağa çıkarıp malı mirîyi zarara uğrattıklarından şikâyetle vergiyi tahsil etmek için emr-i şerîf rica etmekteydi. Durum üzerine Vidin, Semendire ve Alacahisar kadılarında, koyunlarını dağa çıkaranların ellerinde vergiyi ödediklerine dair tezkere yoksa berat üzere vergiyi tahsil ettirmeleri istenmişti.⁵⁸

Zirai ürün olarak ekilmeyen ancak boş alanlarında doğal olarak yetişen ve hayvan yemi olarak kullanılan çayırlar da Vidin'de çok yaygın olmasa da vergiye konu olmuştu. Çayır öşürüyle ilgili iki belge kayıtlara geçmişti. 16 Haziran 1700 tarihinde Vidin Nazırı Süleyman, merkeze yazdığı arzuhalde her sene otu biçilen çayırların öşürünü talep ettiğinde bazı kişilerin vermede inat ettiklerini, bu durumun mahsulüne zarar olduğunu ifade etmiş ve öşür alabilmek için emr-i şerîf talep etmişti.⁵⁹ Bu talep üzerine Vidin kadısına yazılan emirde; öşür vermek istemeyenlerin defter harici kalmamaları ve otu biçilen çayırlardan öşür alınması konusunda nazıra yardımcı olması istenmişti.⁶⁰

Vidin'de alınan bir diğer vergi de *resm-i dühan* idi. 29 Mart 1700 tarihli belgede 1111 (1699-1700) senesinde Tuna Nehri'nin iki canibinde olan Vidin, Niğbolu, Silistre, Kefe, Akkırman, Bender sancakları iskeleleri ile Karadeniz'den Boğaza gelince Rumili canibinde olan iskelelerin dühan gümrüğü 7800 kuruşa El-Hac Ali adlı kişiye verildiği belirtilmişti. Ruz-u hızırın iptidasından bir yıl tamamına kadar tüccarların getirdikleri Yenice ve Vardar Yenicesi Dühanı'nın vukiyyesinden yarım kuruş, Kırcaali Dühanı'nın vukiyyesinden kırk ve Kaya Dühanı'nın vukiyyesinden yirmi sağ akçe alınması kararlaştırılmıştı. Ayrıca tüccar taifesinin İstanbul ve Edirne'ye getirdikleri dühan gümrüklerinin İstanbul Gümrüğü İltizamı'na ait olduğundan adı geçen iskelelerde bu

⁵⁵ Vidin S 14, vk. 5/3.

⁵⁶ Vidin S 14, vk. 5/4.

⁵⁷ Vidin S 14, vk. 36/1.

⁵⁸ Vidin S 14, vk. 6/1.

⁵⁹ Vidin S 14, vk. 7/4.

⁶⁰ Vidin S 14, vk. 7/3.

gümrüğün alınmaması istenmişti.⁶¹ 8 Ekim 1700 tarihinde ise 1112 (1700-1701) senesi Vidin ve Tevabi İskelesi Gümrüğü Ali Ağa adlı birine verilmişti.⁶²

İncelenen defterde tuz gümrüğüne dair de bir belge kayıtlıdır. 24 Kasım 1698 tarihli belge Eflak Voyvodası Konstantin'in merkeze arzual sunmasıyla yazılmıştı. Kostantin, Boğdan ve Kalas taraflarından tüccarların aldıkları tuzları Niğbolu, Ruscuk, Silistre vs. iskelelerde sattıklarını ve bunun miriye zarar verdiğini söylemişti. Durum üzerine Niğbolu kadısına emir yazılarak İbrail'den Fethü'l-İslâm'a varınca Tuna Nehri'nin iki yakasındaki iskelelerde dışarıdan kimseye tuz sattırmaması, bu iş için her iskeleye birer adam göndermesi istenmişti. Emirde; Eflak Tuz Gümrüğü'nün, Eflak halkının asıl cizyeleri malına ilhak edildiği de belirtilmişti.⁶³

3.3. Mukataalar

Osmanlı Devleti, reaya tasarrufu dışında kalan arazilerini tapulu araziye dönüştürmek için bu türden arazilerini ya tamamen kişilerin tasarrufuna vermiş ya da miri arazi ve vakıf gelirlerini mukataa haline dönüştürmüştü.⁶⁴ Osmanlı merkez yönetimi hazine gelirlerini düzenlemek, bu gelirleri kontrol etmek ve sürekliliğini sağlamak amacıyla uyguladığı bu sistemi Vidin'de de hayata geçirmişti. İncelenen defterde adı geçen mukataalar şunlardı; İhtisâb ve İhzariye Mukataası, Kantar Mukataası, Vidin Nezareti Mukataası, İskele Mukataası, Vidin ve Fethü'l-İslâm Mısır Buğdayı Öşrü Mukataası, Gümrük Mukataası, Âdet-i Âğnâm Mukataası ve Vidin Hassa Mukataası'dır.

1112 (1700-1701) yılı için Vidin Hassa Mukataası 9.800 kuruşa Ali Ağa'ya,⁶⁵ Vidin ve tevabi Âdet-i Âğnâm Mukataası ise 1.200 kuruşa Arabzade Süleyman'a verilmişti.⁶⁶ 9 Şubat 1701 tarihinde padişah haslarından olan Kantar Mukataası, Halil Ağa'ya 280 esedi kuruşa verilmişti.⁶⁷ Vidin Gümrüğü Mukataası emniyeti ise 1700 yılı Mart ayı başından Vidin Nazırı Süleyman Ağa'ya verilmişti.⁶⁸ Süleyman Ağa, aynı zamanda Vidin Hassa Mukataası'nı da 9.500 kuruşa iltizama almıştı.⁶⁹ Şubat 1700 tarihinden bir yıl tamamına kadar Vidin İhzariyesi, Kapucu Mustafa Receb'e verilmişti.⁷⁰

Vidin'de 1700 yılında vezir-i azam haslarından olan mısır buğdayı öşrü mahsul olarak alınmadığından muadili 1 kuruş şeklinde tahsil edilmişti.⁷¹ 6 Şubat 1701 tarihli belgede ise Semendire, Hisarcık, Kolcu, Böğürdelen, Ösek kaptanlarının senelik yevmiyeleri olan 77.880 akçenin Vidin İskelesi Mukataası'ndan karşılandığı kayıtlıdır.⁷² 23 Ekim 1700 tarihli kayıta da Vidin Kalesi yerli topçularının bir yıllık mevacipleri olan 134,5 kuruş, 18 pare ve 2 akçenin Vidin İskelesi Gümrüğü'nden ödendiği kayıtlıdır.⁷³ İncelemeye konu olan deftere adı geçen mukataalarla ilgili herhangi bir sorunun

⁶¹ Vidin S 14, vk. 3/2.

⁶² Vidin S 14, vk. 15/2.

⁶³ Vidin S 14, vk. 37/3.

⁶⁴ Halil İnalçık, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayınevi, İstanbul 1996, s. 6; Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 35.

⁶⁵ Vidin S 14, vk. 15/1.

⁶⁶ Vidin S 14, vk. 36/1.

⁶⁷ Vidin S 14, vk. 28/1.

⁶⁸ Vidin S 14, vk. 4/4.

⁶⁹ Vidin S 14, vk. 5/1.

⁷⁰ Vidin S 14, vk. 9/9.

⁷¹ Vidin S 14, vk. 38/1; Bu mukataaya dair bkz. Vidin S 14, vk. 38/2; Vidin S 14, vk. 29/5.

⁷² Vidin S 14, vk. 42/1.

⁷³ Vidin S 14, vk. 17/1.

yansımaması Vidin'de merkezi hazine gelirlerinin düzenli toplanıp merkeze ulaştırıldığı göstermektedir.

3.4. Zahire ve Mühimmat Temini

14 Numaralı Sicil Defteri, Osmanlı ordusunun lojistik faaliyetleri hakkında da önemli kayıtlar ihtiva etmektedir. Osmanlı Devleti'nin önemli sınır şehirlerinden olan Vidin, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda aralıklarla devam eden Osmanlı-Habsburg mücadelelerinde zahire ve mühimmat temininde önemli roller üstlenmişti. Defterde bu türden kayıtlı belge sayısı oldukça fazladır.

6 Nisan 1700 tarihinde Dergâh-ı Muallâ kapucularından olup Belgrad ambarı için Tuna Nehri yalılarında zahire alımına memur olan İbrahim'e gönderilen hükümde; Belgrad ambarı için gerekli olan zahireyi Ruscuk'tan Vidin'e varıncaya kadar olan yerlerden, halk arasında geçerli olan rayiç üzerinden rençperlerden alması istenmişti.⁷⁴ 15 Aralık 1699 tarihinde ise zahire alımına memur olan İbrahim'e, merkezden 1.816 kuruş gönderilmişti.⁷⁵ 29 Eylül 1700 tarihinde Vidin Nazırı Süleyman'ın vekili olan Arnavut Ali Ağa, Tuna Nehri kıyısında olan Yahudi Kilisesi'nde ambar olunan darının teftişi için görevlendirilmişti.⁷⁶ 1701 yılı Mart ayında Belgrad'dan Tuna Nehri ile Ruscuk'a varınca yol üzerindeki kadılara, kale ve palanka dizdarlarına, neferât ağalarına, âyan-ı vilâyet ve iş erlerine; Belgrad'da olan 5 adet şaykanın Ruscuk'a donatılmak için geleceği bildirilmiş bunun için gerekli tedbirleri almaları emredilmişti.⁷⁷ 18 Nisan 1700 tarihli belgede ise Ruscuk'tan Belgrad'a varınca Tuna Nehri üzerinde olan görevlilere Ruscuk kışlağında olan Belgrad, Böğürdelen, Hisarcık, Semendire, Kuliç ve İlok ocaklık sefineleri için lazım olan kürekçilerin Belgrad'da tahrir olunacağı bildirilmiş ve Belgrad'a kürekçi nakletmeleri istenmişti.⁷⁸ 8 Ekim 1701 tarihinde ise Tuna Nehri canibinde olan sancak beyleri, kadılar, kale dizdarları, cebeci ve topçu başları, neferât zabıtları, âyan-ı vilâyet ve iş erlerine yazılan emirde; Vidin, Lom, Belgradcık, Filoridin, İsfelik, Arçar kale ve palangalarında bulunan cephane, tophane vesaire mühimmatı yoklatıp baş muhasebe defterlerine kaydolunmak üzere göndermeleri istenmişti.⁷⁹ 1701 yılı Temmuz ayında Kili'den Belgrad'a varınca Tuna Nehri'nin sağ ve sol tarafında bulunan kadı, mütesellim, kethüda yerleri, yeniçeri serdarları, kale neferât ağaları, iskele eminleri, âyan-ı vilâyet ve iş erlerine yazılan emirde; Özi'den ihzarı ferman olunan üstü açıklara Bender'den Belgrad'a nakli lazım olan mirî topların tahmil edildiği haber verilmiş ve bunlar için yeteri kadar cerahor temin etmeleri istenmişti.⁸⁰ Aynı tarihli bir diğer emir Ruscuk'tan Belgrad'a varınca Tuna Nehri'nin sağ ve sol tarafında bulunan kadılar, mütesellimler, kethüda yerleri ve yeniçeri serdarlarına yazılmıştı. Bu emirde ise; Kamaniçe'den ihraç ve Akkirman Kalesi'ne konulan mirî topların Tophane-i Âmire'den tayin olunan Mehmed Çorbacı'nın mübaşeretıyla Ruscuk İskelesi'nden üstü açıklara nakledildiği bildirilmiş ve bunlar için yeteri kadar cerahor ve kılavuzlar tedarik etmeleri istenmişti.⁸¹ 17 Haziran 1700 tarihinde Vidin kadısına yazılan hükümle, Vidin kapudan şaykasının Hirşova ve İlok arasında muhafaza hizmetine gönderileceği

⁷⁴ Vidin S 14, vk. 3/2.

⁷⁵ Vidin S 14, vk. 10/11.

⁷⁶ Vidin S 14, vk. 13/2.

⁷⁷ Vidin S 14, vk. 28/4.

⁷⁸ Vidin S 14, vk. 5/2.

⁷⁹ Vidin S 14, vk. 31/5.

⁸⁰ Vidin S 14, vk. 39/11.

⁸¹ Vidin S 14, vk. 40/1.

bildirilmiş, Vidin Kalesi neferâtından 12 cenkçi ile 20 kürekçiyi şayka için ihraç etmesi istenmişti.⁸²

Yukarıdaki verilere dayanarak Vidin'in, Batı seferlerinde ordunun zahire ve mühimmat ihtiyaçlarını karşılama da önemli ölçüde katkı sağladığını söylemek mümkündür.

3.5. Miras ve Tereke

Vidin mahkemesine yansıyan konulardan birisi de miras dağılımıdır. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde kadınlar tarafından yapılan miras taksimi, kentin büyüklüğüne göre ya ayrı defterlere kaydedilir, ya da siciller içinde dağınık halde bulunurdu.⁸³ İncelenen defterde tereke kayıtları, dağınık kaydedilmiş vaziyettedir. Ayrıca miras taksiminden kaynaklanan alacak verecek meseleleri de Vidin mahkemesinde dava konusu olmuştur.

Tereke kayıtlarına ölen kişinin adı, yaşadığı mahalle, eş ve çocuk sayısı, medeni durumu ve varsa mirastan pay alabilecek yakınlıktaki akrabaları yakınlık derecesi ifade edilerek kaydedilmiş, daha sonra ölen kişinin geride bıraktığı mal varlığı, alacak ve borçları yazılmıştır. Borçları ve mahkeme masrafları düştükten sonra kalan bakiye İslâm hukukuna göre mirasçılar arasında pay edilmişti. Mirasçısı olmayan kişilere ait terekeler de mahkeme huzurunda sayılmış ve beytülmal eminine teslim edilmiştir.

Miras taksiminin yapılabilmesi için varislerden bu yönde bir talebin olması şart olduğundan Vidin'de ölen herkesin tereke kaydının yapıldığını söyleyemeyiz. Miras taksiminin mahkemeye yansımamış olması, mirasın varisler arasında sorunsuz paylaşıldığına yorulabileceği gibi, mahkeme tarafından alınan ve resm-i kısmet adı verilen ücreti ödememek için miras taksimi başvurusunun yapılmamış olduğuna da yorulabilir. Miras taksiminin yapıldığı kayıtlarda resm-i kısmetin hangi oranda alındığını net olarak tespit edememekle birlikte 25 Ağustos 1701 tarihli kayıta ticaret amacıyla Tuna Nehri üzerinden Vidin'e gelirken ölen Bosnalı Şahbaz Beşe'nin 456 kuruşluk tereke tutarından 20 kuruş,⁸⁴ yine aynı yıl Feridun Palankası'nda ölen Asiye adlı kadının 1.683 parelik terekesinden 60 pare tahsil edilmiş olması⁸⁵ Vidin'de miras taksiminden yaklaşık %2,8 oranında resm-i kısmet alındığı fikrini vermektedir.

İncelenen deftere toplam 38 tereke kaydedilmiş, bunlardan 4'ü gayrimüslim olmak üzere 30'u erkek,⁸⁶ 8'i kadın terekesidir.⁸⁷ Ölen birine ait terekeden masraflar çıkarıldıktan sonra kalan miktar İslâm hukuku esaslarına göre mirasçılar arasında paylaştırılmış ve böylece çıkabilecek çatışmalar önlenmişti. Şeyh Ahmed Efendi Mahallesi sakinlerinden olup vefat eden Saniye'nin terekesinden masrafları düştükten sonra kalan 1.464 pare 36 akçe, kadının mirasçılarından olan kocası İbrahim'e 366 pare 9 akçe, annesi Safiye'ye 244 pare 6 akçe ve oğlu Ahmed'e 854 pare 21 akçe verilmek

⁸² Vidin S 14, vk. 6/3.

⁸³ Veysel Gürhan, Ercan Gümüş, "Osmanlı Kadı Sicilleri'nde Bir Borç Ödeme Yöntemi Olarak "Guremâ Usulü" ve Uygulaması", *Turkish Studies*, C. 11, S. 6, s. 65.

⁸⁴ Vidin S 14, vk. 22/1.

⁸⁵ Vidin S 14, vk. 22/3.

⁸⁶ Müslüman erkek terekeleri için bkz. Vidin S 14, vk. 2/1; Vidin S 14, vk. 10/6; Vidin S 14, vk. 11/5; Vidin S 14, vk. 11/6; Vidin S 14, vk. 12/8; Vidin S 14, vk. 12/3; Vidin S 14, vk. 13/5; Vidin S 14, vk. 13/6; Vidin S 14, vk. 15/3; Vidin S 14, vk. 16/1; Vidin S 14, vk. 16/3; Vidin S 14, vk. 16/4; Vidin S 14, vk. 17/2; Vidin S 14, vk. 18/1; Vidin S 14, vk. 19/1; Vidin S 14, vk. 19/2; Vidin S 14, vk. 22/1; Vidin S 14, vk. 22/2; Vidin S 14, vk. 23/1; Vidin S 14, vk. 23/2; Vidin S 14, vk. 23/3; Vidin S 14, vk. 23/4; Vidin S 14, vk. 43/3; Vidin S 14, vk. 43/4.

⁸⁷ Müslüman kadın terekeleri için bkz. Vidin S 14, vk. 12/7; Vidin S 14, vk. 16/2; Vidin S 14, vk. 18/5; Vidin S 14, vk. 19/3; Vidin S 14, vk. 19/4; Vidin S 14, vk. 20/1; Vidin S 14, vk. 21/2; Vidin S 14, vk. 22/3; Vidin S 14, vk. 22/4.

suretiyle taksim edilmişti.⁸⁸ Vidin'de ölen ve eşinden başka varisi olmayan kişilerin terekeleri de mahkeme huzurunda sayılmış, masraflar düşüldükten sonra kalan kısmı İslâm hukuku esaslarına göre bir kısmı eşine diğer kısmı da beytülmale aktarılmıştı. Mesela Çavuş Mahallesi'nde vefat eden Ramazan'ın terekkesinden masrafları düşüldükten sonra kalan 1.403 parenin 351 pasesi karısına, geriye kalan kısmı da beytülmale aktarılmıştı.⁸⁹ Vidin'de varissiz ölenlerin terekeleri de beytülmale aktarılmıştır.⁹⁰

Miras meselelerinde gayrimüslimlerin kendi hukuklarına tabi olduğu, kabul edilmiş bir görüş olsa dahi Vidin mahkemesinde gayrimüslimlere ait miras davaları görülmüştü.⁹¹ Gayrimüslimlerin özellikle miras konularında kadı mahkemelerini tercih etmelerinin temel nedeni tam olarak bilinemezse de bu kişilerin kendi cemaatlerinin veraset yasalarına kendilerine düşen paylardaki adaletsizlikten duydukları hoşnutsuzluk ile cemaat mahkemelerinin denetimine meydan okuma arzuları⁹² ve şahsi menfaat elde etme isteklerinin bunda etkili olduğu ifade edilmektedir.⁹³

Miras davalarından dikkat çeken noktalardan birisi de kadınların miras haklarını alabilmek için mahkemeye yaptıkları müracaatlardır. Kadınlar, genellikle ölen kocalarının⁹⁴ ya da yakınlarının terekelerinden hisselerini almak için hukukî mücadele vermişlerdir.⁹⁵ Bu durum Vidinli kadınların sahip oldukları haklarının bilincinde ve haklarını savunacak düzeyde hukuk bilgisine sahip olduklarına ayrıca bu konulardaki kararlılıklarına işaret etmektedir.

3.6. Satışlar

14 Numaralı Vidin Şer'iyeye Sicil Defteri'nde şehirde yapılan satışlarla ilgili 34 adet belge kayıtlıdır. Bu kayıtlarda standartlaşmış bir belge türü kullanılmıştır. Bu türden belgelerde alıcı ve satıcı konumunda mahkemede hazır bulunan taraflar hakkında tanıtıcı bilgi verilmiş, satışa konu olan şey eğer gayrimenkul ise sınırları ve diğer özelliklerinden bahsedilmiş daha sonra fiyatı ve satış türü yazılarak tarafların belirtilen şartlarda anlaşmalarıyla işlem gerçekleştirilmiştir.

Vidin'de ev, dükkân, bağ, bahçe, bostan ve arsa gibi mülk satışlarında çoğunlukla bey'-i bât denilen kesin satış türü kullanılmış, bazen de kararlaştırılan sürede satılanı geri almak koşuluyla yapılan bey' bi'l-vefa satış türü satışlara konu olmuştur. Bey' bi'l-vefa satış türünde borçlu olan kişi borcuna karşılık bir gayrimenkulünü rehin bırakmış,⁹⁶ bedel getirildiğinde satışa konu edilen mülk asıl sahibine geri verilmiştir. Satışlarda kuruş, esedi kuruş, akçe gibi para türleri kullanılmıştır. Satışlar sadece Müslümanlar arasında ya da gayrimüslimler arasında yapılmamış, gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında da gerçekleştirilmiştir. Vidin'de gayrimenkul satışlarında ev satışları ilk sırada

⁸⁸ Vidin S 14, vk. 21/2.

⁸⁹ Vidin S 14, vk. 43/3.

⁹⁰ Vidin S 14, vk. 11/5; Vidin S 14, vk. 11/6.

⁹¹ Vidin S 14, vk. 10/15; Vidin S 14, vk. 18/2; Vidin S 14, vk. 21/3; Vidin S 14, vk. 21/4.

⁹² Fatma Müge Göçek ve Mark David Bear, "18. Yüzyılda Galata Kadı Sicillerinde Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Sınırları", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Madeline C. Zilfi (ed.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 57-58; Zülfiye Koçak, "Osmanlı Toplumunda Zimmî Kadınların Kadı Mahkemelerini Kullanma Pratiği: Vidin Örneği (1700-1750)", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S.1, s. 194; İbrahim Etem Çakır, "Zimmî Kadınlar Kadı Mahkemesinde: Sofya 17. Yüzyıl", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 21 (2014), s. 60-61.

⁹³ Kemal Çiçek, "Cemaat Mahkemesinden Kadı Mahkemesine Zimmîlerin Yargı Tercihi", *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Sota & Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s. 43-45.

⁹⁴ Vidin S 14, vk. 30/5; Vidin S 14, vk. 44/13.

⁹⁵ Vidin S 14, vk. 44/8; Vidin S 14, vk. 32/3.

⁹⁶ Vidin S 14, vk. 9/8; Defterin sonundaki numarasız sayfada bulunan 1. hüküm.

gelmektedir. Defterdeki kayıtlardan Vidin'deki ev fiyatlarını net olarak belirlemek mümkün olmasa da, kiler, ahır, kahve odası gibi eklentisi olan evlerin az eklentisi olan evlerden daha pahalı olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca cami, mescit, hamam, kilise gibi sosyal kurumlara ve ticaretin daha hareketli geçtiği merkezlere yakınlık fiyatı belirleyen önemli faktörlerdi. 24 Eylül 1701 tarihinde Boyar Mahallesi'nden Fatma, aynı mahallede bulunan evini zimmî Velko'ya 50 esedi kuruşa satarken,⁹⁷ aynı yılın Ekim ayında Çavuş Mahallesi'nden Canfeda, evini Salih'e 21,5 kuruşa satmıştı.⁹⁸ Bir ay arayla satılan bu evler arasındaki fiyat farkı, eklentileriyle alakalıydı.

Ev satışları kadar Vidin'de arsa satışları da yapılmıştı. Bu satışlarda normal arsa satışları⁹⁹ yanında ev¹⁰⁰ ve dükkân arsalari¹⁰¹ satışı da gerçekleşmişti. Şehrin ticaret kesiminde yer alan dükkân satışları da mahkeme kayıtlarına yansımıştı. Dükkân fiyatları, dükkânın bulunduğu konuma ve dükkânın büyüklüğüne göre değişiklik göstermişti. 17 Ocak 1702 tarihinde Çavuş Mahallesi'nden Ali, Yalı Çarşısı'nda bir tarafta Tuna Nehri ile mahdut bir bâb balıkçı dükkânını El-Hac Ferruh Mahallesi cami imamına 18 esedi kuruşa satarken,¹⁰² Ekim 1700 tarihinde El-Hac Ali, Kervansaray Meydanı'nda birbirine bitişik üç göz dükkânını Vefto'ya 159 esedi kuruşa satmıştı.¹⁰³

Vidin'de ev ve arsa satışı kadar olmasa da bağ ve bahçe ya da bostan gibi tarımsal alanların satışı da hayli fazlaydı.¹⁰⁴ Gerek şehir yakınında yer alan ve gerekse köylerde bulunan bağ, bahçe ve bostanlar alım-satıma konu olmuştu. Bağ ve bahçe satışlarında fiyatı belirleyen temel unsur içerisinde bulunan ağaç sayısı iken bostan satışlarındaki belirleyici faktör arazinin sulak olup olmamasıydı.

Vidin'de gayrimenkul satışları içinde değirmen satışlarına dair olan tek kayıt 29 Ekim 1700 tarihinde mahkemeye yansımıştı. Kayıta Mezd Bey Mahallesi'nden Ayşe, mihr-i müecceline karşılık kocasından kalan ve Bukon Deresi üzerinde bulunan bir göz harabe değirmenini Seyfullah Çelebi'ye 20 kuruşa satmıştı.¹⁰⁵

Vidin iktisadî hayatında gayrimenkul satışlarının yanında bunların kiralanması işlemleri de önem arz etmektedir. Mahkemeye yansıyan üç kira davasından ikisi eski Vidin Nazırı Hasan'a görevi sırasında verilen evden çıkmaması ve kirasını ödememesiyle,¹⁰⁶ diğeri ise Hasan Paşa Vakfı'na ait hamamın kirasıyla ilgilidir.¹⁰⁷

İnsanların yardımseverlik ve cömertlik duygularından beslenen, hayatta iken karşılık beklemeden ve şart koymadan kendisine ait olan malını başka birine bağışlaması olarak değerlendirilen hibe ve temlik ile alakalı iki dava da Vidin mahkemesine yansımıştı. Bu davalar genellikle hibe eden kişinin vefatıyla hibe edilen kişinin, hayır sahibinin mirasçılarıyla yaşadıkları sorunlar sonucu mahkemeye taşınmıştı. 29 Ekim 1700

⁹⁷ Vidin S 14, vk. 30/1.

⁹⁸ Vidin S 14, vk. 30/5; Diğer ev satış davaları için bkz. Vidin S 14, vk. 2/6; Vidin S 14, vk. 24/1; Vidin S 14, vk. 24/3; Vidin S 14, vk. 26/4; Vidin S 14, vk. 30/4; Vidin S 14, vk. 30/5; Vidin S 14, vk. 32/2; Vidin S 14, vk. 42/2.

⁹⁹ Vidin S 14, vk. 2/4; Vidin S 14, vk. 9/1; Vidin S 14, vk. 9/2; Vidin S 14, vk. 9/4; Vidin S 14, vk. 29/6; Vidin S 14, vk. 32/1; Vidin S 14, vk. 33/2; Vidin S 14, vk. 42/3.

¹⁰⁰ Vidin S 14, vk. 34/2.

¹⁰¹ Vidin S 14, vk. 12/1; VŞS, 14, vk. 43/1.

¹⁰² Vidin S 14, vk. 32/4.

¹⁰³ Vidin S 14, vk. 17/6.

¹⁰⁴ Vidin S 14, vk. 9/6; Vidin S 14, vk. 12/2; Vidin S 14, vk. 13/3; Vidin S 14, vk. 14/2; Vidin S 14, vk. 24/2; Vidin S 14, vk. 28/6; Vidin S 14, vk. 32/5.

¹⁰⁵ Vidin S 14, vk. 17/4.

¹⁰⁶ Vidin S 14, vk. 7/1; Vidin S 14, vk. 7/2.

¹⁰⁷ Vidin S 14, vk. 5/6.

tarihinde Hafız bin Abdullah, mahkemeye giderek beytülmal eminine dava açmıştı. Hafız, El-Hac Yusuf'un kendisine hibe ettiği bağın terekeye dâhil edilmemesini ve kendisine verilmesini talep etmişti. İddiasını mahkemeye götürdüğü iki kişinin şahitliğiyle ispatlayan Hafız, bağ üzerindeki tasarruf hakkını elde etmişti.¹⁰⁸

Satış işlemlerinde, alıcı ve satıcıların büyük çoğunluğunun erkek olmasına karşılık kadınların da bu türden işlemler gerçekleştirdikleri dikkat çekmektedir. Kadınlar bu işlemlerde alıcı olmaktan ziyade satıcı konumunda olup genellikle miras¹⁰⁹ ya da mehir¹¹⁰ yoluyla elde ettikleri gayrimenkullerini satmışlardı. Defter kayıtlarındaki örneklerde açıkça görüldüğü üzere, kadınların çoğunlukla bir aracıya ya da vekile ihtiyaç duymadan alım-satım işlemlerini bizzat kendilerinin yapmış olmaları,¹¹¹ onların erkeklere bağımlı olmadan hayatlarını devam ettirebildiklerini ve iradelerini özgür şekilde kullanabildiklerini göstermektedir.

3.7. Borçlar

Kişiler arası alacak-verecek işlerine dair 15 belge defter kayıtlarına geçmiştir. Vidin'de yaşayan halk birbirine borç verirken çok nadir mahkemeye gidip bunu kayıt altına aldırılmış, ancak konu verilen borcun geri alınmamasına geldiğinde birçok kişi mahkemeye başvurmuş ve mahkeme aracılığıyla borcunu tahsil etmeye çalışmıştı. Borç verirken durumu tescil ettirmeye dair tek örnek 18 Temmuz 1700 tarihinde mahkemeye yansımıştı. Filoridin Beşli Ağası Ebubekir, mahkemede Pehlivan Osman Ağa'dan 152 kuruş ve bir zolata borç aldığı kayıt altına aldırılmıştı.¹¹² Borç alma olayının mahkemede kayıtlara geçirilmesi, ileride yaşanması ihtimal dâhilinde olan anlaşmazlıkların önüne geçme çabasından kaynaklıydı. 7 Eylül 1701 tarihinde de El-Hac Ferruh Mahallesi'nden Fatma'nın davası mahkemeye yansımıştı. Fatma, kocası Mehmet aracılığıyla aynı mahallede vefat eden Halil'in mirasçılarında ona verdiği 280 kuruşluk borcunu talep etmişti. Mahkeme, yapılan inceleme neticesinde Fatma'ya paranın ödenmesine karar vermişti.¹¹³

Vidin'de Müslümanlar ile zimmiler¹¹⁴ veya kadınlar ile erkekler arasındaki borç davaları da mahkemeye yansımıştı.¹¹⁵ Vidin mahkemesine yansıyan alacak-verecek davalarında, borç alan kimsenin borcuna birinin kefil-i bi'l-mal olması ve verilen borçlar ödendiğinde tarafların birbirileriyle dava ve nizaları kalmadığını mahkemede beyan etmeleri yaygın uygulamalardandı.¹¹⁶ Bunun muhtemel nedeni, alacaklının teminat talebinde bulunması ya da ileride yaşanabilecek anlaşmazlıklara karşı tedbir alma düşüncesiydi. Yine çeşitli sebeplerle borçlarını ödeyemeyen kişiler borca karşılık ya mallarını rehin bırakmışlar¹¹⁷ ya da bu malları alacaklı kişiye satmışlardı.¹¹⁸

Vidin'de vakıflara ait para gelirlerinin muhtemelen vakfa daha fazla gelir elde etmek amacıyla muamele-i şer'iyeye cihetinden borç verildiğine dair de bir belge kayıtlara

¹⁰⁸ Vidin S 14, vk. 26/2; Benzer davalar için bkz. Vidin S 14, vk. 26/1; Vidin S 14, vk. 34/1.

¹⁰⁹ Vidin S 14, vk. 29/6.

¹¹⁰ Vidin S 14, vk. 17/4; Vidin S 14, vk. 28/6; Vidin S 14, vk. 30/5; Vidin S 14, vk. 42/3.

¹¹¹ Vidin S 14, vk. 2/4; Vidin S 14, vk. 13/3; Vidin S 14, vk. 42/4.

¹¹² Vidin S 14, vk. 9/13.

¹¹³ Vidin S 14, vk. 17/3.

¹¹⁴ Vidin S 14, vk. 10/7.

¹¹⁵ Vidin S 14/ Defterin numara verilmemiş son sayfası/ hüküm 6.

¹¹⁶ Vidin S 14, vk. 9/6; Vidin S 14, vk. 44/8; Vidin S 14, vk. 44/13; Vidin S 14/ Defterin numara verilmemiş son sayfası/ hüküm 4.

¹¹⁷ Vidin S 14, vk. 9/8.

¹¹⁸ Vidin S 14, vk. 10/7.

geçmişti. 1701 yılı Mayıs ayında Şeyh Ahmed Efendi Camisi'nin vakıf akçesinden 5 bin akçe, Hüseyin Beşe'ye borç verilmişti.¹¹⁹ Alacak-verecek davaları şehirdeki ekonomik faaliyetlerin canlı kalmasına ve sıcak para dolaşımına neden olmuştu.

3.8. Menzil-Ulak ve Elçilik Hükümleri

Osmanlı Devleti'nde haberleşme ilk zamanlarda ulaklarla ve ulak hükmü yoluyla sağlanmış ancak görülen aksaklıklar sebebiyle 1539 yılında menzil adıyla konaklama istasyonları kurularak yeni bir düzenleme yapılmıştı. Başlangıçta eyaletlerin durumu ile serhadlerde elde edilen bilgileri devlet merkezine bildirmek ve hükümetin emirlerini gereken yerlere ulaştırmak için kurulan menziller, daha sonraları ordunun sefer esnasında iaşesinin temini, özel haberleşmeler, şehirlerarasında irtibatın ve nakliyenin sağlanması gibi amaçlara da yönelmişti.¹²⁰ Bir serhad şehri olan Vidin'de de mahkeme kayıtlarına geçmiş 28 adet ulak hükmü bulunmaktadır. Bu türden belgelerin fazla olmasının iki nedeni vardı. Bunlardan ilki; ulakların menzillere geldiklerinde ellerinde bulunan hükümlerin kontrolünün ve in'âmât defterlerine kayıtlarının kadılar tarafından yapılması, ikincisi ise; ulak ya da ulakla gönderilen memurların yol güvenliklerinin sağlanması için merkezden kadıya çok sayıda ulak hükmünün yazılmasıydı.

Yazılan ulak hükümlerinde eğer ulak karadan gidiyorsa bargir, deniz yoluyla gidiyorsa kayık temin edilip, yanlarına yarar kılavuzlar koşularak emin ve salim yerlerine ulaştırılmaları istenmişti. Ulak hükümleri bazen sadece kadılara bazen de kadılarla birlikte kale ve palanka dizdarları, neferât ağaları, ayân-ı vilâyet ve iş erlerine yazılmıştı. Mesela 7 Nisan 1700 tarihli ulak hükmü Âsitane-i Saâdet'ten Ruscuk'a ve Ruscuk'tan Âsitane-i Saâdet'e varıp gelince yol üzerinde olan kadılara yazılmış ve gönderilen ulağa menzil bargiri verilip ücret talep edilmemesi istenmiş iken,¹²¹ 11 Mayıs 1700 tarihli hüküm, Belgrad'dan Ruscuk'a varınca Nehr-i Tuna sahillerinde olan kadılara, kale ve palanka dizdarlarına, neferât ağalarına, ayân-ı vilâyet ve iş erlerine yazılmış ve önemli bir konu için Tuna Nehri üzerinden gönderilen ulağa bir kıta menzil kayığı tahsis edilmesi istenmişti.¹²² Deftere kaydedilen ulak hükümlerinden anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı merkez yönetimi, Vidin ve çevresinde menzil hizmetlerinin zamanında ve aksamadan yürütülmesi için gerekli önlemleri almaya özen göstermişti.

Çalışmaya konu olan defterde iki tane de elçilik heyetine dair kayıt mevcuttur. Vidin, Tuna Nehri kenarında bulunduğu için deniz yolunu kullanan elçilik heyetlerinin uğrak merkezlerindendi. Bu nedenle elçilik heyetlerinin karşılanması, ağırlanması ve ihtiyaçlarının giderilmesi için merkezden yöneticilere emirler yazılmıştı. Aralık 1701 tarihinde Belgrad'dan Nehr-i Tuna ile Niğbolu ve Ruscuk İskelesi'ne, oradan Edirne'ye varınca yol üzerinde olan kadı, kethüda yerleri, yeniçeri serdarları, kale ve palanka dizdarları, âyan-ı vilâyet ve iş erlerine yazılan emirde; Engürüs kralının Nemçe tarafından gelecek elçisinin birkaç gün içerisinde Belgrad'a ulaşacağı bildirilmiş ve parası mirî tarafından karşılanacak olan et, arpa, ot, araba, bargir vs. ihtiyaçlarının

¹¹⁹ Vidin S 14/ Defterin numarasız son sayfası/hüküm 1; Benzerleri için bkz. Vidin S 14, vk. 9/10.

¹²⁰ Yusuf Halaçoğlu, "Menzil", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, XXIX, s. 159.

¹²¹ Vidin S 14, vk. 3/3; Bargir temini hakkında bkz. Vidin S 14, vk. 6/4; Vidin S 14, vk. 25/2; Vidin S 14, vk. 38/3; Vidin S 14, vk. 38/5; Vidin S 14, vk. 38/6; Vidin S 14, vk. 39/1; Vidin S 14, vk. 39/2; Vidin S 14, vk. 44/7.

¹²² Vidin S 14, vk. 5/5; Menzil kayığı temini hakkında bkz. Vidin S 14, vk. 5/6; Vidin S 14, vk. 7/3; Vidin S 14, vk. 14/1; Vidin S 14, vk. 38/4; Vidin S 14, vk. 38/7; Vidin S 14, vk. 38/9; Vidin S 14, vk. 39/3; Vidin S 14, vk. 39/5; Vidin S 14, vk. 39/6; Vidin S 14, vk. 39/7; Vidin S 14, vk. 39/8; Vidin S 14, vk. 39/9.

önceden hazırlanması istenmişti.¹²³ Birkaç gün sonra yeni bir ferman yazılmış ve aynı elçi için 64 nefer cerahor tedarik edilmesi istenmişti.¹²⁴

4. Sosyal Yapı

1622 yılında Vidin'i ziyaret eden Evliya Çelebi, şehir halkının Boşnakça, Bulgarca, Sırpça ve Eflakçe'yi iyi bildiğini ifade etmektedir.¹²⁵ Zira incelenen defterdeki kayıtlardan Vidin'de Türk, Ermeni ve Kıpti milletine mensup kişilerin beraber yaşadığına dair çok sayıda kayıt mevcuttur. Ayrıca Vidin bir serhad şehri olduğundan askeri zümreye mensup çok sayıda kişi de sivil halkla beraber burada yaşamını sürdürmekteydi. Bulunduğu konumdan kaynaklı farklı din ve milliyete sahip insanların ortak yaşam alanı olan Vidin'de sosyal hayat da bu çeşitlilik içinde şekillenmişti. Sosyal yapıya dair konular yedi farklı başlık altında değerlendirilmiştir.

4.1. Aile

Vidin'de anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile tipi egemendi. İncelenen defterde çoklu evliliklere rastlanmamıştır. Osmanlı ailesi, eski Türk anlayışı ve İslamiyet'in kabulüyle beraber oluşan hukuk nizamına göre şekillenmiş ve evlilik sözleşmesiyle oluşmuştur. İslâm hukukunda bu sözleşmeye nikâh denilip, din adamı veya başka bir kimsenin huzurunda kıyılması ya da dini merasim gerektirmesi gibi bir zorunluluğu yoktu.¹²⁶ Buna rağmen Vidin'de yaşayan kişiler aile kurmaya karar verdiklerinde durumu mahkemeye tescil ettirmişlerdi. 14 Nisan 1700 tarihinde Orta Tuna Mahallesi'nden İstefan ile Mariya'nın 2000 akçe mehir ile nikâhladıkları kayıtlara geçmişti.¹²⁷ Vidin toplumunun bir parçası olan gayrimüslim vatandaşların nikâh akdi için cemaat mahkemeleri yerine kadı mahkemelerini kullanma nedenleri; kilisenin evlilik konusunda koyduğu katı kurallar, kadı mahkemelerinde nikâh yaptırmanın kilise nikâhlarına göre hem daha pratik hem de daha az masraflı olması ve Bulgar köylerinde nikâh kıyan rahip sayısının yetersizliği olarak ifade edilmiştir.¹²⁸ Nitekim 18 Haziran 1700 tarihinde bu konuya dair Vidin haslar voyvodası ve Fethü'l-İslâm mukataası zabıtına, bir hüküm yazılarak kefare taifesinin akd-i nikâh veya fesh-i nikâh işlerinin papazlar ve metropolitler tarafından yapıldığı hatırlatılmış, Vidin ve Fethü'l-İslâm kadılarının bu işe müdahil olmamaları gerektiği belirtilmişti.¹²⁹

Vidin'li Müslümanlar nikâh akdi yaptırmaktan ziyade bu konularda yaşadıkları sorunlar nedeniyle mahkemeyi kullanmışlardı. 25 Ekim 1700 tarihinde mahkemeye yansıyan

¹²³ Vidin S 14, vk. 40/4.

¹²⁴ Vidin S 14, vk. 40/5.

¹²⁵ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Seyit Ali Kahraman (haz.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, C. VI/ I, s. 211-218.

¹²⁶ Fahrettin Atar, "Nikâh", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, s. 112-114.

¹²⁷ Vidin S 14, vk. 9/11.

¹²⁸ Svetlana Ivanova, "Hristiyan Rumeli Kadınları Evlilik Sorunları ve Kadı Sicilleri (17. ve 18. Yüzyıllar)", *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih*, A. Buturovic-Cemil Shick (der.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1999, s. 177 ve 186; Sophia Laiou, "Osmanlı Dünyasında Hristiyan Kadınlar: Rum Cemaatinin Şer'iyeye Mahkemelerinde Açtıkları Kişilerarası Davalar ve Aile Davaları (17-18. Yüzyıllar)", *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih*, A. Buturovic-Cemil Shick (der.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1999, s. 260; Rosita Gradeva, "Orthodox Christians in the Kadi Courts: The Practice of the Sofia Sheriat Court. Seventeenth Century", *Islamic Law and Society*, V. IV (1), p. 54; Dragana Amedoski, "Osmanska žena na Centralnom Balkanu izmedu stereotipa i stvarnosti (16-18. vek)", *Glasnik Etnografskog Instituta SANU*, V. 66, N. 1, p. 124-126.

¹²⁹ Vidin S 14, vk. 7/5.

Süleyman Çavuş Mahallesi'nden Meryem'in davası bu türden bir davaydı. Meryem iki yıl önce kocasından boşanmış ve yeni biriyle nikâh yapmak istediğinde mahalle imamı Bayram Efendi ile sorun yaşamıştı. Mahalle imamı *mani-i şer'ıyye vardır* diyerek Meryem'i nikâh etmemiş bu yüzden Meryem çareyi mahkemeye başvurmakta bulmuştu. Mahkeme, Meryem'den kocasından boşandığını ispatlamasını istemiş, o da bulduğu iki şahitle durumunu ispatlamış ve yeniden nikâhlanmıştı.¹³⁰

Vidin'de boşanma ile ilgili davaya rastlanmasa da boşanma sonrasında yaşanan ekonomik problemler mahkemeye yansımıştı. Bu davalar genellikle mağdur taraf olan kadınlar tarafından açılmıştı. Kamerşah, 9 Mayıs 1701 tarihinde vekili Ahmed Ağa vasıtasıyla mahkemeye başvurmuş ve kendisini boşan kocası Vidin Topçubaşısı Ahmed Ağa'dan mihr-i müeccelini, iddet nafakasını ve kalacak yer giderlerini talep etmişti. Mahkeme süreci devam ederken iki taraf 60 kuruş üzerinde anlaşarak birbirlerinin zimmetlerinden ibrâ ve iskât etmişlerdi.¹³¹ 1700 yılının Şubat ayında Pava, babası aracılığıyla mahkemeye başvurmuş ve boşandığı kocasının zimmetinde kalan bir miktar para ve bazı eşyalarının alınmasını istemişti. Mahkeme sırasında şiddetli tartışmalardan sonra 30 kuruş üzerinde anlaşmaya varılmış ve Pava'ya parası teslim edilmişti.¹³²

Vidin'de koruyucu aile müesseselerinden olan vâsilikle alakalı davalar da mahkeme kayıtlarına yansımıştı. Vâsilik kurumu yetim çocuklar açısından bir korunaklık işlevi görmüştü. 28 Mart 1700 tarihinde, babası ölen Mehmed'e vâsi olan Osman Beşe, mahkemeye giderek yetim çocuğa ait olan evi zapt eden Ahmed Beşe'yi dava etmişti. Mahkemeye çağrılıp sorgulanan Ahmed, söz konusu evi parayla aldığını iddia edince mahkeme davacı vâsiden davasını ispatlamasını istemişti. Bunun üzerine vâsi, mahkemeye iki şahit götürmüş ve bu şahitlerin şahadetiyle mahkeme evin çocuğa ait olduğuna karar vermişti.¹³³ 4 Ekim 1702 tarihinde yetim Osman'a vâsi olan Beşli Ağası Mehmed'in talebiyle, mahkeme çocuğa günlük 2 pare nafaka tayin etmişti.¹³⁴ Vasilikle ilgili bütün işlerin mahkeme huzurunda gerçekleşmesi çocukların hakkını korumaya gösterilen dikkatle ilgiliydi. Osmanlı merkez yönetimi de vasilik konusunda son derece hassas davranmıştı. 18 Nisan 1701 tarihli belge Hatice adlı kadının Divan-ı Hümâyûn'a arzual sunmasıyla kayıtlara geçmişti. Hatice, babasından kendisine kalan malların tasarruf hakkını kendi adına kullanan vâsisi Yazıcı Mehmed'in kassam defterini alarak kaçtığını ifade etmiş ve akl-i baliğ olduğundan mallarının tasarruf hakkını üzerine almak istemişti. Bu istek üzerine Vidin kadısına hüküm yazılarak olayı araştırması, eğer durum anlatıldığı gibiyse Hatice'nin hakkının teslim edilmesini istenmişti.¹³⁵

4.2. Ailenin Yaşadığı Mekân

Vidin'de toplumun temel ünitesi olan ailenin yaşadığı evlerin neredeyse hepsi havlu denilen avlu ve su kuyusuna sahip olup bir cephesi *tarik-i âmm* denilen umumi yol ile çevriliydi. Vidin'de yaygın iki çeşit ev tipi mevcuttu. Bunlardan biri; tek kattan oluşan *tahtâni* denilen evler, diğeri ise; *fevkâni* denilen iki katlı evlerdi. Şehirde üç ve daha fazla katlı evlere tesadüf edilmemiştir. Bunların yanında matbah, kiler, mahzen, delhiz, kahve odası, dışarıda bir sobalı hizmetkâr odası, ahır ve su kuyusu evlerin diğerkentilerini göstermekteydi. Evliya Çelebi, şehrin ileri gelenlerinin evlerinde 220 adet

¹³⁰ Vidin S 14, vk. 17/5.

¹³¹ Vidin S 14, vk. 24/5.

¹³² Vidin S 14, vk. 2/3.

¹³³ Vidin S 14, vk. 2/5.

¹³⁴ Vidin S 14, vk. 31/1; Benzer davalar için bkz. Vidin S 14, vk. 43/2; Vidin S 14, vk. 21/1.

¹³⁵ Vidin S 14, vk. 40/2.

ev hamamı bulunduğunu ifade etmişse de¹³⁶ incelenen defterde hamam bulunan evlere dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

4.3. Ev Eşyaları, Giyim-Kuşam ve Kullanılan Diğer Eşyalar

Ailenin barınma ihtiyacını karşılayan ev kadar, aile bireylerinin kullandıkları eşyalar da ailenin yapısının ortaya konulmasında önem arz etmektedir. Eşyaların çeşitliliği ve kalitesi ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını yansıtır ailenin hayat tarzını ortaya koymaktadır. Bu açıdan defterde yer alan tereke kayıtları oldukça önemlidir. Ölen kişilerden kalan mal ve eşyaları ihtiva eden bu kayıtlar, şehirdeki ailenin yapısını anlamamıza katkı sağlamaktadır.¹³⁷

Vidin'de ev içinde sınırlı sayıda mobilya fonksiyonu gören eşya bulunmakta, evlerde bu anlamda bir boşluk ve sadeliğin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. İçerisine çeşitli eşyaların konulduğu tahtadan yapılmış sandıklar, mobilya sayılabilecek nadir eşyalardandı. Bununla birlikte evlerin döşemelerinde sergi amacıyla halı, kilim ve hasır kullanılmakta, odalarda oturmak için minder ve yaslanmak için yastıklar bulunmaktaydı. Ev eşyaları arasında yatak takımları sıklıkla göze çarpmakta bu türden eşyalar arasında ise döşek, yorgan, yastık, çarşaf ve bohça öne çıkmaktadır.

Mutfak takımları, mutfakta ya da evde mutfak için ayrılan bir alanda muhafaza edilmekteydi. Mutfak eşyaları arasında, tas, tepsi, teşt, sini, sahan, bakraç, çanak, tencere, kahve fincanı, güğüm, şiş, ekmek sacı, ekmek teknesi, ibrik, kazan, bıçak, sitil, süzek, ocak demiri, kahve ibriği bulunmaktaydı. Vidin'de mutfak eşyalarının çeşitlilik göstermesi gelişmiş bir yemek kültürüne işaret etmektedir.

Banyoda kullanılan eşyalar; hamam rahtı, havlu, peştamal, hamam taşı, hamam peşkiri, hamam gömleği ve hamam leğenidir. Yine evin muhtelif yerlerinde kullanılabilen sepet, tekne, buhurdanlık, küllük ve şamdan gibi eşyalar ile balta, tırpan, kantar, kürek, çekiç, testere, hırdavat, gibi bazı araç-gereçler de kayıtlara geçmişti. Vidin'de yaşayan Müslim ve gayrimüslim halkın kullandığı eşyalar büyük oranda benzerlik gösterse de Müslüman terekelerinin bir kısmında Ku'ran-ı Kerim bulunması en belirgin farklılıktı.

Tereke kayıtları Vidin halkının günlük hayattaki giyim- kuşamları hakkında da önemli bilgiler içermektedir. Kadın-erkek, Müslim-gayrimüslim herkesin kullandığı eşyalar ve giysiler tereke kayıtlarına o günkü fiyatlarıyla beraber kaydedilmişti. Kadınların terekelerinde; sarık örtüsü, kapama, entari, baş yemenisi, ferace, gömlek, kuşak, serpuş, bürümcük gömlek, pirinç kuşak, kadın makromesi, kem ayar kuşak, saten ferace, peştamal, kaftan, hırka, kebe, atlas kapama, pabuç, mes, don, uçkur gibi giyim eşyaları yer alırken erkek terekelerinde; kavuki şalvar, kebe, çuka dolama, sarık, yağmurluk, beyaz aba, alaca zıbın, kayış, kırmızı kuşak, çizme, yelek, gömlek, don, hırka, kalpak, dizlik, puşi, mintan, iç mintan, fes, peştamal ve kavuk gibi giysiler yer almaktaydı. Giysi dışında erkek terekelerinde tespih, saat, kutu, palaska gibi aksesuar niteliğindeki eşyalar ile tüfek, kılıç, balta ve hançer gibi savaş araç-gereçleri de dikkat çekmektedir. Savaş aletlerinin erkek terekelerinin büyük kısmında bulunması Vidin'in sınır şehri olmasından ve burada askeri sınıf mensuplarının oldukça fazla yaşamasından kaynaklıydı. Ayrıca Vidin'de yaşayan kadınlar giysi dışında altın küpe, altın bilezik,

¹³⁶ Evliya Çelebi Seyehatnamesi, s. 215.

¹³⁷ Ercan Gümüş, Veysel Gürhan, "18. Yüzyılın İkinci Yarısına Ait (M. 1787-1789) 3757 Numaralı Tereke Defterinin Amid'deki Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Düşündürdüğü Bazı Hususlar", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 1 (15), s. 1-2.

incili küpe, sim yüzük, incili gerdan, sim düğme, sim bilezik ve hatem yüzük gibi çeşitli ziynet eşyaları kullanmışlardı.

4.4. Vidin Şehir Hayatında Vakıflar

Vidin’de yaşayan insanların vakıf kurma konusunda oldukça istekli olduğu ve çeşitli vakıflar kurduğu mahkeme kayıtlarından anlaşılmaktadır. Kayıtlarda adı geçen vakıflar, Merhum Hasan Paşa Vakfı, Merhum Beşir Hoca Vakfı ve Merhum Kenan Vakfı’dır. Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman’ın inşa ettirdiği cami vakfı da kayıtlara geçmişti.¹³⁸ Adı çeşitli meselelerden dolayı kayıtlara geçen Câmi-i Atik, Câmi-i Cedid, Kapan Cami, Şibel? Cami, Orta Câmi ve Şeyh Ahmed Mescidi şehirdeki diğer vakıf eserlerdendi. Bilindiği gibi mahkeme kayıtları herhangi bir olay sonucunda mahkemeye intikal eden konulara dair bilgiler ihtiva etmektedir. Bu durum göz önüne alındığında Vidin’de yukarıda zikredilen vakıflardan daha fazla vakıf bulunduğunu söyleyebiliriz.

Vidin halkı sadece vakıf yapmakla yetinmemiş aynı zamanda başka kişiler tarafından yapılan vakıflara yardımda da bulunmuştu. Vakıflara yapılan yardımlar, daha ziyade nakdî yapılmıştı. 27 Kasım 1658 tarihinde Abdulcelil bin Hüseyin, Câmi-i Atik İmamı İbrahim Efendi’ye 300 akçesini cami için vakfetmişti.¹³⁹ 31 Ekim 1700 tarihinde ise hayır sahibi Fatma bint-i El-Hac Hüseyin, kendi malından 40 kuruşunu Şeyh Ahmed Mescidi’ne her kim imam olursa ona verilmesi şartıyla vakfetmişti.¹⁴⁰ Bu türden kayıtlar arasında bir belge de vakıftan caymayla alakalıdır. Debbâğhane Mahallesi’nden El-Hac Ömer, mahallede bulunan üç odalı evini, Topolofça Nehri üzerinde bulunan üç gözlü değirmenini ve on kıta çayırını vakfetmiş ancak sonradan vazgeçmek istediğinde davası mahkemeye yansımıştı.¹⁴¹

Vakıflarda mali işlerle mütevelliler ilgilenmiş ve mali işleri mahkeme aracılığıyla takip etmişlerdi. 15 Nisan 1700 tarihinde Beşir Hoca Vakfı’na müteveli olan Nezir Halife, mahkemeye giderek ölen birinin vakfa 2000 akçe borcu olduğunu söylemiş ve bu paranın müteveffanın terekesinden tahsil edilmesini istemişti.¹⁴² Yine 5 Nisan 1700 tarihinde El-Hac Kenan’ın Vidin’de bina ettiği hanın bir hissesi, vakıf mütevellisi Ahmed Çelebi ve vakıf nazırı Kerim Beyzade’nin marifetleriyle yıllık 60 kuruşa Elkas Mahmud Çelebi’ye verilmişti.¹⁴³ Vakıf akarlarından elde edilen gelirlerin korunması işi Osmanlı merkez hükümeti tarafından da oldukça önemsenmişti. Zira 1700 yılı Haziran ayında Dârüssaâde Ağası Hacı Ali tarafından Vidin nazırına yazılan hükümde; Vidin’de Hasan Paşa Vakfı’na ait hamamın üç yıllık kirasının müteveli aracılığıyla tahsil ettirmesi ve vakfa verilen zararı gidermesi istenmişti.¹⁴⁴ Bu kayıtların hepsi vakıf ve vakıf eserlerinin Vidin’in dinî ve kültürel hayatına olduğu kadar sosyo-ekonomik hayatına da katkı sağladıklarını göstermektedir.

Dini ve vakıf eserlerinde görev yapan kişiler, görev bilincinin verdiği sorumluluk duygusuyla hareket etmişler ve herhangi bir nedenle görevlerine ara vermek zorunda kaldıklarında işlerin aksamaması için yerlerine vekil bırakmışlardı. 15 Nisan 1700 tarihinde El-Hac Kenan Vakfı’na ait olan hanın mütevellisi Ahmed Çelebi, uzak diyara gideceğinden mütevellilik işini kendi isteğiyle mahkeme huzurunda Mehmed Ağa’ya

¹³⁸ Vidin S 14, vk. 16/5; Hünkâriye olarak da adlandırılmıştı. Bkz. Aydın, *Vidin Kalesi*, s. 103.

¹³⁹ Vidin S 14, vk. 1/11.

¹⁴⁰ Vidin S 14, vk. 14/5.

¹⁴¹ Vidin S 14, vk. 1/6.

¹⁴² Vidin S 14, vk. 9/10.

¹⁴³ Vidin S 14, vk. 9/12.

¹⁴⁴ Vidin S 14, vk. 5/6.

bırakmıştı.¹⁴⁵ Benzer şekilde 13 Ekim 1701 tarihinde Orta Câmi İmamı İbrahim, Temeşvar'a gitmek istediğinde yerine mütevellî Ömer Efendi'yi vekil bırakmıştı.¹⁴⁶

4.5. Kölelik

Osmanlı Devleti'nde kölelik ve cariyelik kurumu olmasına karşılık bunlar genellikle evin yardımcısı konumunda idiler.¹⁴⁷ Vidin'de köle alım-satımına dair herhangi bir belgeye tesadüf edilmemesi ve bu konuya dair dört davanın da köle azadıyla ilgili olması dikkat çekicidir. Köle azat eden dört kişinin üçü kadın, biri erkekti.¹⁴⁸ Kayda geçen belgelerde köle yerine gulam, memlûk ve cariyeye kelimeleri kullanılmış ve bunların fiziki özellikleri, dini ve etnik kökeni herhangi bir soruya mahal bırakmayacak şekilde ayrıntılı yazılmıştı. 9 Mayıs 1700 tarihinde Debbağhane Mahallesi'nden Ayşe Hatun, vekili kocası Ömer aracılığıyla mahkemede uzun boylu, ela gözlü, açık kaşlı ve Nemçe asıllı kölesini azat etmiş ve üzerinde vala-i şer' den gayri hakkı kalmadığını ifade etmişti.¹⁴⁹ Benzer şekilde 8 Kasım 1701 tarihinde Ali Tufan Mahalesi'nden fahrü'l-muhadderat (haramdan sakınan temiz, iffetli olarak anılan) Gülhan Hatun, mahkemede orta boylu, ela gözlü, açık kaşlı, kırmızı yüzlü Nemçe asıllı Müslime Selfnaz adlı cariyesini azat etmişti.¹⁵⁰

Sahipleri tarafından azat edilen dört kölenin hepsinin Nemçe asıllı olması Vidin'in XVII. ve XVIII. yüzyıllarda devam eden Avusturya savaşları sırasında hem bir kale hem de bir menzil noktası olma özelliğiyle alakalıydı.¹⁵¹ Muhtemelen savaşlar sırasında ele geçirilen esirlerin bir kısmı şehirde yaşayan kişilere hizmet etmek amacıyla Vidin'de istihdam edilmişlerdi. Vidin'de yaşayan ve köle edinecek kadar mal varlığına sahip olan kişiler de Kur'an'da kölelere insanca muamele edilmesinin emredilmesi¹⁵² prensibine uygun olarak bu yönde hareket etmişlerdi.

4.6. Hüsn-i Hâl Tespiti ve Birlikte Yaşama Kültürü

Vidin'de aynı mahallede sakin kişilerin, hukuksal uygulamalarda önemli rol üstlendikleri görülmektedir. Bu durumun incelenen deftere yansıyan tarafı, herhangi bir şeyle suçlanan kişinin lehine ya da aleyhine mahallelinin tanıklığı şeklindedir. Oturduğu mahallede iyi ya da kötü tanınıyor olmak, kişinin mahkeme karşısında suçlu ya da masum olduğunun kanıtlanmasında önemli bir faktördü. 4 Nisan 1700 tarihli davada, Şaban bin Rıdvan'ın hüsn-ü hâline yaşadığı mahalle ahalisinin kefil olması bu türden bir kefillikti.¹⁵³ 23 Mart 1701 tarihli kayıta ise bazı gayrimüslim kişiler birbirilerine kefil olmuşlardı.¹⁵⁴ Bu kişilerin neden bu kaydı yaptırdıklarına dair belgede herhangi bir açıklama bulunmasa da muhtemelen gerçekleşmesi ihtimal dâhilinde olan bir olayda kefilliklerini belgeleme düşüncesiyle hareket etmişlerdi.

Vidin'de mahalle, birbirini tanıyan, birbirlerinden sorumlu bireylerden meydana gelen sosyal yönetim birimidir. Mahallede bir olay meydana geldiğinde olaydan zarar gören kişinin mahkemeye giderek mahalleliden şikâyetçi olmadığını beyan etmesi bu

¹⁴⁵ Vidin S 14, vk. 10/8.

¹⁴⁶ Vidin S 14, Defterin numara verilmemiş son sayfası/ hüküm 5.

¹⁴⁷ Selçuk, "Vidin'de Toplumsal Hayat", s. 44.

¹⁴⁸ Vidin S 14, vk. 11/1; Vidin S 14, vk. 30/3; Vidin S 14, vk. 17/3; Vidin S 14, vk. 18/3.

¹⁴⁹ Vidin S 14, vk. 11/1.

¹⁵⁰ Vidin S 14, vk. 30/3.

¹⁵¹ Karagöz, "Vidin Şehrinin Askeri ve Lojistik Önemi", s. 83.

¹⁵² M. Akif Aydın, Muhammed Hamidullah, "Köle", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, XXVI, s. 241.

¹⁵³ Vidin S 14, vk. 10/12; Vidin S 14, vk. 10/13.

¹⁵⁴ Vidin S 14/ Defterin numara verilmemiş son sayfası/ hüküm 7.

durumun bir göstergesiydi. 23 Mart 1701 tarihinde Koltun Köyü'nde ölen İstan'ın annesi, erkek ve kız kardeşi mahkemeye gitmiş ve ölümle ilgili köy ahalisiyle davaları olmadığına dair beyanda bulunmuşlardı.¹⁵⁵ İstan'ın ailesinin bu beyanı, onların köy ahalisine karşı sorumlu davrandıklarını göstermektedir. Eğer birlikte yaşamanın sorumluluğu yerine getirilmeseydi bütün köy ahalisi olaydan sorumlu tutulacaktı.

Vidin'de birlikte yaşamak insanlara bazı sorumluluklar yüklemişti. Şehir sakinlerinin kendilerini rahatsız eden konularda ortak hareket etmeleri ve yaptırım güçlerini kullanmaları, geleneksel bir toplumda yadsınamayacak kadar önemliydi. 22 Temmuz 1700 tarihli belgede Vidin ahalisinin merkeze arzuhal sunup kadı ve naibi şikâyet ettikleri kayıtlara geçmişti. Vidin halkı, kadı ve naibin yerinde oturmayıp köy köy gezerek fukaradan türlü şeyler talep etmelerinden, resm-i kısmet namıyla ölenlerden fazla para almalarından ve hüccet ile mürasele ücretlerinde keyfi davrandıklarından yakınmışlardı. Bu arzuhal üzerine merkezden Vidin kadısına hüküm yazılarak duruma katiyen rıza gösterilmediği, devre çıkıp fakir-fukaraya zulüm etmemeleri, bu konuda gerekli hassasiyeti göstermeleri istenmiş ve oldukça sıkı tembih edilmişlerdi.¹⁵⁶ Toplumsal sorumlulukla alakalı Vidin mahkemesine yansıyan bireysel bir kayıt dikkat çekmektedir. Ağustos 1700 tarihli belge Vidin sakinlerinden Ahmed'in merkeze arzuhal sunmasıyla kayıtlara geçmişti. Ahmed, 1108 ve 1109 senesinde Vidin nazırı olan Ali Bey'in yaptığı muhasebeye dair şikâyette bulunmuş, şikâyet üzerine Vidin kadısından bu yıllara ait muhasebe defterlerini gözden geçirmesi istenmişti.¹⁵⁷ Ali'nin şikâyetinin kişisel bir husumetten kaynaklanmadığını varsaydığımızda bu kişinin toplumsal sorumluluk duygusuyla hareket eden aynı zamanda devletin kayıplarını engellemeye çalışan bilinçli bir birey olduğunu söyleyebiliriz.

Vidin'de yaşayan gayrimüslimler de kendilerine dair işlerde ortak hareket etmişlerdi. Gayrimüslimler, feth-i hakanîden beri yerinde bırakılan kadimi kiliselerini tamir etmek istemişler ve bunu hayata geçirmek için padişah izni talep etmişlerdi. İstek üzerine Vidin kadısından kilisenin şer' ile keşfinin yapılp durumu bildirmesi istenmiş, aynı zamanda bu bahane ile kilisenin tamir edilme ihtimali olmadığı da hatırlatılmıştı.¹⁵⁸

Sadece Vidin'de yaşayanlar değil ticaret ya da başka işler için şehre geçici süreliğine gelen kişiler de beraber hareket etme eğiliminde olmuşlardı. Haziran 1698'de Ermeni Acem tüccarlarından bir gurup, Âsitane-i Saâdet'e gidip Acem tüccarlarından Vidin'de ölenlerin muhalledatlarının beytülmal emini tarafından zapt edildiğini ifade etmiş ve muhalledatların kendilerine teslim edilmesini talep etmişlerdi. Durum üzerine yazılan fermanda, vefat edenlere ait eşyaların Âcem tüccarlara teslim edilmesi emredilmişti.¹⁵⁹

4.7. Bazı Toplumsal Olaylar

Vidin'de topluma aykırı hareket ederek genel huzurun bozulmasına hizmet eden kişilerle alakalı davalar farklı şekillerde mahkemeye yansımıştı. Bu davalar gasp, hırsızlık ve yaralama davalarıdır.

Vidin'de meydana gelen gasp davaları mahkemeye en sık yansıyan konulardandı. Bu türden suçlar, genellikle yetim çocuklara ve kadınlara karşı işlenmişti. 29 Temmuz 1701 tarihinde Karaman Mahallesi'nden Mehmed, Havva adlı yetim kıza annesinden kalan bağı zapt eden Arabzade Mehmed Beşe'yi mahkemeye şikâyet etmişti. Ancak

¹⁵⁵ Vidin S 14, vk. 28/3.

¹⁵⁶ Vidin S 14, vk. 8/2.

¹⁵⁷ Vidin S 14, vk. 8/3.

¹⁵⁸ Vidin S 14, vk. 4/2.

¹⁵⁹ Vidin S 14, vk. 39/10.

Arabzade, bu bağı altı senedir tasarruf ettiğini ve kıza ait olduğundan haberi olmadığını ifade etmişti. Mahkeme yaptırdığı araştırma sonunda bağı Havva'ya ait olduğuna karar vermiş ve tasarruf hakkını kızın vâsisine vermişti.¹⁶⁰ Yine 27 Mart 1701 tarihinde Malina, Milan adlı kişiyi bir dönüm bağına gasp ettiğinden dolayı dava etmişti. Fakat Milan, bu bağı birkaç sene önce ölen kardeşinden satın aldığını ifade etmişti. Bu ifade üzerine mahkeme Milan'dan söylediklerini ispatlamasını istemiş, ancak o şahit gösteremeyince mahkeme bu kez de davacıdan şahit istemişti. Malina mahkemeye götürdüğü üç şahit sayesinde bağına fuzuli zapt eden Milan'ın kanunsuz uygulamasından kurtulmuştu.¹⁶¹ Bazen de gasp eden taraf kadın olabilmekteydi. 2 Aralık 1701 tarihinde Çeribaşı Mahallesi'nden Mehmed, mahkemeye gitmiş ve babasının kendisine hibe ettiği sekiz dükkânı zapt eden annesi Hatice'yi dava etmişti. Mahkemeye çağrılan Hatice, bunun doğru olmadığını söyleyince mahkeme Mehmed'den şahit istemiş o da mahkemeye üç şahit götürerek söylediklerini ispatlamış ve kendisine yapılan haksızlığa son vermişti.¹⁶² Örneklerden anlaşıldığı kadarıyla Vidin'de ister kadın, ister erkek, ister Müslüman, ister gayrimüslim olsun insanlar mallarını gasp eden kişilere karşı -bu kişiler en yakın akrabaları dahi olsa- sessiz kalmak yerine onları mahkemeye şikâyet etmiş ve malları üzerindeki tasarruf haklarını elde etmek için hukuksal mücadele vermişlerdi. Bu türden davaları mahkemeye taşıma çabaları onların mahkemeye duydukları güvenle alakalıydı.

Toplumda rahatsızlık yaratan davranışlardan olan hırsızlıkla ilgili bir dava mahkeme kayıtlarına yansımıştı. Vidin'e bağlı içlerinde Şeyh Çiftliği Karyesi'nin de olduğu üç karye ahalileri topluca mahkemeye arzu hal sunup Kıpti taifesinden Receb Beşe, Derviş ve Bayram adlı kişileri hırsız oldukları gerekçesiyle şikâyet etmişlerdi.¹⁶³ Vidin mahkemesine yansıyan bu davada hırsızlıkla suçlanan bu kişilere nasıl bir ceza verildiği kayıt altına alınmasa da İslâm hukukuna göre hareket etmek zorunda olan kadı uygun bir ceza vermiş olmalıydı.

Yaralama ile ilgili dava, 22 Temmuz 1700 tarihinde Vidin halkının merkeze arzuhal sunmasıyla kayıtlara geçmişti. Halk, eski Vidin Nazırı Hasan'ın bir konu hakkında kendisiyle görüşmeye gidenleri darp ettiğinden şikâyetçiydi. Şikâyeti dikkate alan merkez, Vidin kadısına emir yazarak duruma müdahil olmasını istemişti.¹⁶⁴

SONUÇ

XVIII. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin önemli bir serhad şehri olan Vidin'de tutulan 14 Numaralı Şer'iyeye Sicil Defteri'ndeki kayıtların çoğu idari, ekonomik ve sosyal olaylarla ilgilidir. Defterin tutulduğu 1699-1702 yılları arasında şehirde çeşitli mali etkinliklerden dolayı canlı bir ekonomi göze çarpmaktadır. Yine bu süreçte Vidin'in, ordunun zahire ve mühimmat ihtiyacını karşılamaya yönelik ayrı bir öneme sahip olduğu da kayıtlardan anlaşılmaktadır. Lojistik faaliyetlerin yanı sıra Tuna Nehir yolunun önemli güzergâhlarından olan Vidin, diplomatik ilişkileri düzenleyen elçilere de ev sahipliği yapmıştır.

Vidin sınır şehri olmasından dolayı sıklıkla düşman işgaline uğramış, bundan dolayı da devlet 1700, 1701, 1702 ve 1703 yıllarında cizye vergisini ednâ düzeyinde tahsil

¹⁶⁰ Vidin S 14, vk. 29/2.

¹⁶¹ Vidin S 14, vk. 28/5; Benzer dava için bkz. Vidin S 14, vk. 31/3.

¹⁶² Vidin S 14, vk. 34/1.

¹⁶³ Vidin S 14, vk. 13/7.

¹⁶⁴ Vidin S 14, vk. 7/1; Vidin S 14, vk. 7/2.

etmiştir. Şehirde Müslüman ve gayrimüslim halk, sorunsuz şekilde beraber yaşamayı başarabilmiş ve üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirebilmiştir.

Vidin toplumunda çekirdek aile tipi yaygın olup çok eşliliğe rastlanmamıştır. Ailenin yaşadığı mekânda kullanılan eşya ve giysilerin çeşitliliği dikkat çekmekte ve aynı zamanda Türk-İslâm aile yapısı hakkında fikir verecek niteliktedir. Vidin’de her toplumda görülen çeşitli adi suçlar mahkemeye yansımış olsa da bu türden dava sayısının azlığı huzur ortamının sağlandığına işaret etmektedir. Vidin halkının sorunlarını mahkeme aracılığıyla çözmeye eğilimleri adalet sistemine duyulan güven ve kişilerin sahip olduğu hukuk bilgisiyle alakalıydı.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Oriental Department of National Library of Bulgaria (NLB), Vidin S 14.

2. Kaynak ve İnceleme Eserleri

AMEDOSKİ, Dragana, “Osmanska žena na Centralnom Balkanu izmedu stereotipa i stvarnosti (16-18. vek)”, *Glasnik Etnografskog Instituta SANU*, V. 66, N. 1, pp. 119-137.

ATAR, Fahrettin, “Nikâh”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, ss. 112-117.

AYDIN, M. Akif, Muhammed Hamidullah, “Köle”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, XXVI, ss. 237-246.

AYDIN, Mahir, *Vidin Kalesi Tuna Boyu’ndaki İnci*, Ötüken Yayınları, Ankara 2015.

BILGE, Sadık Müfit, “Macaristan’da Osmanlı Hâkimiyetinin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 11, (Ankara 2000), ss. 33-81.

ÇAĞATAY, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 5, ss. 483-511.

ÇAKIR, Baki, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

ÇAKIR, İbrahim Etem, “Zimmî Kadınlar Kadı Mahkemesinde: Sofya XVII. Yüzyıl”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 21 (2014 Güz), ss. 41-66.

ÇİÇEK, Kemal, “Cemaat Mahkemesinden Kadı Mahkemesine Zimmîlerin Yargı Tercihî”, *Pax Ottoman a Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Yeni Türkiye Yayınları, 2001 Ankara, ss. 31-49.

DEFTERDAR Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil Metin (1066-1116/1656-1704)*, Abdülkadir Özcan (haz.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

DEMİRTAŞ, Mehmet, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010.

DEMİRTAŞ, Mehmet, *Osmanlıda Fırıncılık (XVII.Yüzyıl) İstanbul Örneği*, Atıf Yayınları, Ankara 2014.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Seyit Ali Kahraman (haz.), Yapı Kredi Yayınları, C. VI I, İstanbul 2010.

GÖÇEK, F. Müge, Mark David Bear, "18. Yüzyılda Galata Kadı Sicillerinde Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Sınırları", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Madeline C. Zilfi (ed.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, ss. 48-63.

GRADEVA, Rosita, "Orthodox Christians in the Kadi Courts: The Practice of the Sofia Sheriat Court. Seventeenth Century", *Islamic Law and Society*, V. IV (1), pp. 37-69.

GRADEVA, Rossitsa, "Between Hinterland and Frontier: Ottoman Vidin, Fifteenth to Eighteenth Centuries", https://www.academia.edu/241051/Between_Hinterland_and_Frontier_Ottoman_Vidin_Fifteenth_to_Eighteenth_Centuries, 20.12.17, pp. 331-352.

GÜMÜŞ, Ercan, Veysel Gürhan, "18. Yüzyılın İkinci Yarısına Ait (M. 1787-1789) 3757 Numaralı Tereke Defterinin Amid'deki Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Düşündürdüğü Bazı Hususlar", *e- Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 1 (15), ss. 1-14.

GÜRHAN, Veysel, Ercan Gümüş, "Osmanlı Kadı Sicilleri'nde Bir Borç Ödeme Yöntemi Olarak "Guremâ Usulü" ve Uygulaması", *Turkish Studies*, C. 11, S. 6, ss. 61-74.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Menzil", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, XXIX, ss. 159-161.

HERBERT, William V., *The Chronicles of a Virgin Fortress Being Some Unrecorded Chapters of Turkish and Bulgarian History*, Osgood, McIlvaine & Co. London 1896.

HINZ, Walther, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, Acar Sevim (çev.), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990.

IVANOVA, Svetlana, "Hristiyan Rumeli Kadınları Evlilik Sorunları ve Kadı Sicilleri (17. ve 18. Yüzyıllar)", *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih*, A. Buturovic- Cemil Shick (der.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1999, ss. 163-209.

İNALCIK, Halil, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayınevi, İstanbul 1996, ss. 1-14.

İNALCIK, Halil, "Türkler ve Balkanlar", *Bal-Tam Türklük Bilgisi III*, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları, Prizen 2005, ss. 20-44.

İNALCIK, Halil, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine bir Tetkik Münasebetiyle", *Bellekten*, C. XV, S. 60, ss. 629-684.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600*, Ruşen Sezer (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

KALLEK, Cengiz, "Narh", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, ss. 387-389.

KARAGÖZ, Hakan, "Venedik (1716) ve Habsburg (1716-1717) Seferlerinde Vidin Şehrinin Askeri ve Lojistik Önemi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 30, S. 2, ss. 83-116.

KARAGÖZ, Hakan, "Kuruluşundan Osmanlı Hâkimiyetine Bir Serhad Şehri: Vidin", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, S. 68 (Şehir Yazıları II), ss. 181-207.

KAYAPINAR, Ayşe, "Bulgaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması: Dönemlendirme Sorunu ve İskân", *Türk Tarihinde Balkanlar*, Zeynep İskefyeli- M.

- Bilal Çelik- Serkan Yazıcı (ed.), Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya 2013, ss. 313-333.
- KAYAPINAR, Ayşe, “Bulgaristan’da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması”, *Yeni Türkiye Rumeli- Balkanlar Özel Sayısı 1*, S. 66 (2015), ss. 619-635.
- KAYAPINAR, Ayşe, “İki Balkan Şehri Tırnova ve Vidin’de Türkler (Bulgar Çarlığından Osmanlı İmparatorluğuna)”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 9, ss. 117-141.
- KAYAPINAR, Ayşe, “Ortaçağ ve Osmanlı Döneminde Vidin”, *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, ss. 67-144.
- KIEL, Machiel, “Vidin”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIII, ss. 103-106.
- KOÇAK, Zülfiye, “Osmanlı Toplumunda Zimmî Kadınların Kadı Mahkemelerini Kullanma Pratiği: Vidin Örneği (1700-1750)”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S.1, s. 167-210.
- LAIYOU, Sophia, “Osmanlı Dünyasında Hıristiyan Kadınlar: Rum Cemaatinin Şer’iye Mahkemelerinde Açtıkları Kişilerarası Davalar ve Aile Davaları (17-18. Yüzyıllar)”, *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih*, A. Buturovic-Cemil Shick (der.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1999, ss. 253-280.
- PAMUK, Şevket, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları Seçme Eserler I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
- SELÇUK, Hava, “Vidin’de Toplumsal Hayat: 13 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre (1698-1699)”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 14, ss. 27-46.
- SELÇUK, Hava, *Tuna Boyunda Bir Osmanlı Kenti Vidin (19.Yüzyıl)*, Çizgi Kitapevi, Konya 2013.
- The Oxford Dictionary of Byzantium*, Alexander P. Kazhdan (ed.), Vol. 3, Oxford 1991.
- ÜSTÜNDAĞ, Nagehan “Osmanlı’da “Şehir” ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayanlar: Vidin ve Ruscuk Örneği (18. Yüzyıl)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 2 (Bahar 2005), ss. 149-167.